

The Bangkok Civilian Internment Camp from 1941 to 1945: Maintaining the Humanitarian Standards in Wartime

ค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพ ค.ศ. 1941-1945: การรักษามนุษยธรรมในภาวะสงคราม

Nipaporn Ratchatapattanukul

นิภาพร รัชตพัฒนานกุล

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Corresponding author

e-mail: nipaporn.r@arts.tu.ac.th

Received 01-08-2024

Revised 26-10-2024

Accepted 03-11-2024

Doi: 10.69598/artssu.2024.3850.

Keywords: civilian internment camp, prisoner of war, World War II, humanitarian, Geneva Conventions

คำสำคัญ: ค่ายกักกันศัตรู, เชลยศึก, สงครามโลกครั้งที่ 2, มนุษยธรรม, อนุสัญญาเจนีวา

Abstract

Objectives: This research aimed to study the operations of the allied civilian internment camps which were set up by the Thai government from December 1941 to August 1945 to indicate how the camps operated to maintain the humanitarian standards in World War II under Thailand's alliance with Japan.

Methods: This research employed a historical research methodology, with a primary focus on the collection and analysis of primary sources from various archives, including the National Archives of Thailand, Archives of Thammasat University, and the online digital archives of the International Committee of the Red Cross. Additionally, the study incorporated personal memoirs of the individuals involved with the Bangkok Civilian Internment Camp. These data were compiled to gain an understanding of the situations occurring during the period under investigation and to provide context for the in-depth analysis of evidence and the formulation of explanations that address the research objectives.

Results: The study revealed that the Bangkok Civilian Internment Camp, established by the Thai government in December 1941 and ceased the operation in August 1945, was one of the internment camps which implemented humanitarian measures during the wartime in alignment with its foundational conditions. As a mixed camp housing both civilians and prisoners of war, it led to the coordination with civilian and military agencies, as well as diplomatic agencies of the host countries and international humanitarian organizations. The camp's operations mainly abided by the principles of the 1929 Geneva Conventions. Through the collaborative efforts of the military officials, the representatives from the foreign ministries of Thailand and Japan, and the delegates from beneficiary countries and international organizations, the camp successfully upheld the international humanitarian standards during wartime as per the norms of that period.

Application of this study: The result shows that even though the war affected both soldiers and civilians, the civilian protection and compensation measures lagged behind the military measures. These findings can be used to design the coordination structures between military and civilian entities and those between governments and private sectors, both in Thailand and globally, to quickly deal with and maintain the humanitarian standards among conflicts.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการดำเนินการของค่ายกักกันชนศัตรูที่จัดตั้งโดยรัฐบาลไทยระหว่างเดือนธันวาคม ค.ศ. 1941 ถึงเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 เพื่อชี้ให้เห็นว่าค่ายกักกันชนศัตรูได้ดำเนินการรักษามาตรฐานสากลด้านมนุษยธรรมในภาวะสงครามในช่วงเวลานั้นอย่างไร ภายใต้การเป็นพันธมิตรกับรัฐบาลญี่ปุ่นของรัฐบาลไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

วิธีการศึกษา: การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยเน้นการเก็บรวบรวมหลักฐานขั้นต้นจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติประเทศไทย หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คลังข้อมูลดิจิทัลของคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ เฉพาะที่สามารถเข้าถึงได้ทางออนไลน์ ประกอบกับหลักฐานประเภทบันทึกความทรงจำส่วนบุคคลของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพ โดยได้เรียบเรียงข้อมูลที่ได้เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ศึกษาเพื่อใช้เป็นบริบทในการอ่านวิเคราะห์หลักฐานเชิงลึกและเรียบเรียงเป็นคำอธิบายเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการศึกษา: ผลการศึกษาพบว่า ค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพซึ่งจัดตั้งโดยรัฐบาลไทยเมื่อธันวาคม ค.ศ. 1941 และปิดตัวลงในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 เป็นหนึ่งในค่ายกักกันที่ประยุกต์ใช้มาตรการด้านมนุษยธรรมในภาวะสงครามตามเงื่อนไขพื้นฐานของตน ค่ายแห่งนี้เป็นค่ายแบบผสมที่กักกันทั้งพลเรือนชนศัตรูและเชลยศึกทำให้มีการประสานงานกับทั้งหน่วยงานด้านพลเรือนและการทหาร ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานด้านการทูตของประเทศผู้คุ้มครองและ

องค์ระหว่างประเทศด้านมนุษยธรรม โดยได้ปฏิบัติตามหลักการแห่งอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ. 1929 เป็นสำคัญ และจากการดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้แทนด้านการทหาร ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศของประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นและผู้แทนจากประเทศผู้รักษาผลประโยชน์และองค์ระหว่างประเทศ ทำให้ค่ายกักกันชนศัตรูสามารถรักษามาตรฐานสากลด้านมนุษยธรรมในภาวะสงครามไว้ได้

การประยุกต์ใช้: ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแม้สงครามจะส่งผลกระทบต่อทั้งทหารและพลเรือน แต่มาตรการในการปกป้องและชดเชยต่อพลเรือนยังคงล้าหลังเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรการต่อทหาร ผลการศึกษานี้สามารถนำไปออกแบบโครงสร้างการประสานงานระหว่างหน่วยงานด้านการทหารกับพลเรือน ภาครัฐกับเอกชนทั้งของไทยกับต่างประเทศ เพื่อให้สามารถรับมือและรักษามาตรฐานสากลด้านมนุษยธรรมท่ามกลางความขัดแย้งได้ทันที

บทนำ

พิพิธภัณฑ์เสรีไทยที่บึงกุ่มซึ่งเปิดให้บริการครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 2003 อธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรที่ถูกจับกุมภายหลังรัฐบาลไทยเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในสงครามเอาไว้ในหัวข้อ *ปฏิบัติการทางมนุษยธรรม* ว่าการควบคุมพลเรือนของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรเกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลไทยตอบตกลงเป็นพันธมิตรทางการทหารกับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม ค.ศ. 1941 ทำให้พลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรถูกจับกุมในฐานะชนศัตรู ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองทราบข่าว ถ้าปล่อยให้องค์ทัพญี่ปุ่นเป็นผู้ควบคุมแล้วคนเหล่านั้นจะต้องถูกจับไปทรมานเป็นแน่ ดังนั้นจึงได้ประสานให้มหาวิทยาลัยเป็นค่ายกักกันด้วยเหตุผลสองประการคือ หนึ่ง คนสัญชาติดังกล่าวที่อยู่ในประเทศไทยจะรอดพ้นจากการถูกจับกุมโดยญี่ปุ่นที่อาจจะใช้วิธีทรมานดังที่ญี่ปุ่นเคยทำแก่คนอังกฤษและอเมริกันในประเทศญี่ปุ่น สอง การช่วยคนสัญชาติพันธมิตรดังกล่าวเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่สัมพันธมิตรจะผ่อนหนักเป็นเบาให้แก่ประเทศไทย ถ้าสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะสงครามโดยมีนายวิจิตร ลุลิตานนท์ เลขานุการมหาวิทยาลัยเป็นผู้ดูแลคนเหล่านั้น

คำอธิบายในพิพิธภัณฑ์สอดคล้องกับข้อเขียนของผู้เข้าร่วมในเหตุการณ์ ตัวอย่างเช่นหลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในบทความเรื่อง *หลังฉาประกาศสงคราม* ที่ทยอยตีพิมพ์ลงหนังสือพิมพ์เสรีภาพระหว่างวันที่ 27 มกราคม ถึง 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1947 อธิบายถึงเหตุผลที่รัฐบาลไทยประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1942 ไว้ว่า รัฐบาลจำเป็นต้องประกาศสงครามต่อประเทศทั้งสองเพื่อจะได้เป็นเหตุให้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยชนศัตรูและทรัพย์สินของชนศัตรูได้ การออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ทำให้ทั้งชีวิตและทรัพย์สินของพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่ในการจัดการของรัฐบาลไทยซึ่งจะดีกว่าตกอยู่ในการควบคุมของญี่ปุ่น (Wichitwathakan, 1967) อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นคำอธิบายของดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นซึ่งได้อธิบายแก่ Lord Nathan of Churt รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษ เมื่อ 22 ตุลาคม ค.ศ. 1947 เพื่อโน้มน้าวให้อังกฤษสนับสนุนการที่ไทยขอยกเลิกความตกลงสมบูรณแบบกับบริเตนใหญ่และอินเดีย ค.ศ. 1946 ส่วนหนึ่งของคำอธิบายบรรยายไว้ว่า “... แม้ไทยจะได้ประกาศสงครามกับอังกฤษก็ตามแต่ก็ทำไปโดยจำเป็นและกลับเป็นการช่วยอังกฤษเสียด้วยซ้ำ เพราะเมื่อเป็นสหายสงครามกับญี่ปุ่นแล้วญี่ปุ่นก็ต้องปล่อยให้ไทยควบคุมชนชาติสัมพันธมิตรเองไม่กล้าเข้ามาแตะต้อง ซึ่งชนชาติสัมพันธมิตรที่อยู่ในค่ายกักกันของไทยทุกคนได้ประกาศอย่างเปิดเผยแล้วว่าไทยได้ช่วยเหลือทุกอย่าง...” (Chaiyanam, 2017)

การทำความเข้าใจคำอธิบายในพิพิธภัณฑ์เสรีไทย คำอธิบายของหลวงวิจิตรวาทการและคำอธิบายของดิเรก ชัยนามนั้นต้องเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กันอีกหลายเรื่อง โดยภาพรวมในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลไทยจัดตั้งค่ายกักกันเพื่อควบคุมคนของฝ่ายสัมพันธมิตรเพียงค่ายเดียว คือ ค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพ (ชื่อภาษาอังกฤษตามเอกสารจดหมายเหตุคือ Civilian Internment Camp, Bangkok) ซึ่งตั้งอยู่ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ค่ายแห่งนี้เป็นค่ายกักกันพลเรือน (Civilian internment Camp) ซึ่งมีเชลยศึก (Prisoner of War) รวมอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง พลเรือนชาวตะวันตกที่ถูกกักกันในค่ายมีจำนวนสูงสุดประมาณ 340 คน และในช่วงท้ายของสงครามลดลงเหลือราว 190 คน ส่วนจำนวนของเชลยศึกนั้นไม่มีตัวเลขที่ชัดเจน นอกจากค่ายของรัฐบาลไทยแล้วยังมีค่ายที่ควบคุมคนฝ่ายสัมพันธมิตรอีกประเภทหนึ่งคือค่ายเชลยศึกของญี่ปุ่นที่กระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นค่ายเชลยศึกตามแนวก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า โดยเชลยศึกเหล่านี้ถูกส่งมาจากสำนักงานใหญ่ควบคุมเชลยศึกฝ่ายสัมพันธมิตร (The Allied POW Headquarters) ของกองทัพญี่ปุ่นที่ Changi ประเทศสิงคโปร์ในปัจจุบัน เพื่อมาเป็นแรงงานในการก่อสร้างทางรถไฟโดยมีจำนวนทั้งหมดราว 60,000 คน

เนื่องจากช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังไม่มีความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับ *ชนศัตรู* หรือพลเรือนที่ถูกกักกัน (Civilian internee) ซึ่งเป็นพลเรือนที่ไม่ได้จับอาวุธขึ้นต่อสู้แต่ถูกจับกุมคุมขังเพียงเพราะอาศัยอยู่ในดินแดนที่ประเทศปรักภัยยึดครอง ดังนั้นบรรดาประเทศคู่สงครามจึงปรับใช้ความตกลงเกี่ยวกับ *เชลยศึก* ซึ่งหมายถึงทหารหรือพลเรือนที่จับอาวุธขึ้นต่อสู้ในสงครามในการบริหารจัดการค่ายกักกันชนศัตรู โดยภาพรวม ภายหลังจากญี่ปุ่นโจมตีฐานทัพเรือของสหรัฐอเมริกาที่อ่าวเพิร์ลเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1941 ได้ราวสามเดือนคาดการณ์ว่ามีพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรในดินแดนที่กองทัพญี่ปุ่นยึดครองในภูมิภาคตะวันออกไกลถูกกักกันราว 130,000 คน แยกเป็นชายราว 50,740 คน หญิงราว 41,895 คน และ เด็กราว 40,260 คน กระจายอยู่ในค่ายกักกันหลายร้อยแห่งทั้งใน ญี่ปุ่น เกาหลี แมนจูเรีย จีน อินโดจีนของฝรั่งเศส ไทย ฮังกง ฟิลิปปินส์ พม่า สิงคโปร์ สุมาตรา บอร์เนียวตะวันตก บอร์เนียวตะวันออก และหมู่เกาะเซเลเบส ตลอดเวลาสงครามมีพลเรือนเสียชีวิตในค่ายกักกันราว 15,000 คน (Archer, 2008)

ด้วยเงื่อนไขพื้นฐานเช่นนี้ทำให้นักศึกษาในระยะแรกอธิบายพลเรือนที่ถูกกักกันปะปนไปกับเชลยศึกโดยยังไม่มีแยกศึกษาออกจากกันอย่างชัดเจน กระทั่งทศวรรษ 1980 การศึกษาเกี่ยวกับความทรงจำและการรำลึกเกี่ยวกับสงครามได้รับความสนใจจากวงวิชาการมากขึ้นอันเป็นผลมาจากพลวัตทางวัฒนธรรมและการเมืองที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการรำลึกถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ตัวอย่างเช่น อิทธิพลจากภาพยนตร์สารคดีฝรั่งเศสเรื่อง *Shoah* ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่ออกฉายในปี 1985 ทำให้เกิดกิจกรรมตามมามากมายทั้งการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ การผลิตสารคดีและภาพยนตร์ ตลอดจนกระแสการทวงถามความยุติธรรมให้เชลยศึกของนาซี นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาชนที่เป็นเหยื่อและผู้รอดชีวิตจากสงครามเพื่อเรียกร้องให้สังคมตระหนักถึงชะตากรรมและการมีอยู่ของพวกเขา ส่วนหนึ่งเพื่อเรียกร้องการชดเชยหรือการช่วยเหลือจากผู้เกี่ยวข้องทำนองเดียวกับที่ทหารผ่านศึกได้รับจากกองทัพ (Ashplant, 2000)

แนวโน้มดังกล่าวทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับเชลยศึกและพลเรือนที่ถูกกักกันได้รับการศึกษาอย่างเป็นวิชาการมากขึ้นจากเดิมที่ปรากฏอยู่ในรูปบันทึกของอดีตเชลยศึกหรืออดีตพลเรือนที่ถูกกักกันที่บรรยายถึงความทุกข์ยากของชีวิตตนเองในระหว่างสงคราม MacKenzie ในบทความเรื่อง *The Treatment of Prisoners of War in World War II* (1994) สังเคราะห์ประสบการณ์หลากหลายโดยเน้นประเด็นมาตรฐานด้านมนุษยธรรมตามแนวทางของคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (International Committee of the Red Cross - ICRC) ที่ครอบคลุมทั้งประสบการณ์ของเชลยศึกและพลเรือนที่ถูกกักกัน เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงประสบการณ์จากสงครามในยุโรปทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออก ในช่วงท้ายของบทความกล่าวถึงสถานการณ์ของเชลยศึกและพลเรือนผู้ถูกกักกันชาวตะวันตกที่อยู่ในการควบคุมของญี่ปุ่นจากสงครามในเอเชียและแปซิฟิก (MacKenzie, 1994)

Bernice Archer ในหนังสือเรื่อง *The Internment of Western Civilians under the Japanese 1941-1945* (2008) ได้ขยายภาพประสบการณ์ของพลเรือนชาวตะวันตกที่ถูกกักกันในเอเชียให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดย Archer วิเคราะห์ว่างานวิจัยเกี่ยวกับพลเรือนชาวตะวันตกที่ถูกกักกันในตะวันออกไกลช่วงระหว่างสงครามนั้นมีอยู่ไม่มาก เนื่องจากการศึกษาเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ให้ความสำคัญกับยุโรปเป็นหลักรวมทั้งให้ความสนใจต่อความทรงจำของผู้ชายและประสบการณ์ในสนามรบ หนังสือเล่มนี้จึงช่วยขยายภาพของพลเรือนที่ถูกกักกันในดินแดนที่ญี่ปุ่นยึดครองซึ่งประกอบด้วยชาวบริติช ดัตช์ และอเมริกันจำนวนกว่า 130,000 คน โดยอธิบายแยกวิเคราะห์ตามประสบการณ์ของพลเรือนชาย หญิงและเด็ก ตลอดจนวิเคราะห์การดำเนินงานในมิติด้านศีลธรรม เศรษฐกิจ การเมือง อารมณ์ความรู้สึก รวมทั้งปัญหาชาติพันธุ์ระหว่างเจ้าอาณานิคมกับชุมชนอาณานิคมภายใต้การควบคุมของญี่ปุ่น (Archer, 2008)

นอกจากการศึกษาในภาพรวมแล้วยังมีงานศึกษาในลักษณะวิเคราะห์เปรียบเทียบเฉพาะประสบการณ์ของชาวบริติชในเอเชียในบทความของ Felicia Yap เรื่อง *Prisoners of War and Civilian Internees of the Japanese in British Asia: The Similarities and Contrasts of Experience* (2012) ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างพลเรือนบริติชซึ่งถูกกักกันที่ฮังกง มาลายา สิงคโปร์และบอร์เนียว (Yap, 2012) รวมทั้งงานชิ้นล่าสุดเรื่อง *The Prisoner of War and Civilian Internment Camp Encyclopedia* (2024) ซึ่งเป็นบทความแนะนำสารานุกรมเกี่ยวกับเชลยศึกและค่ายกักกันพลเรือนชาวตะวันตกในญี่ปุ่นของ Sasamoto Taeko สมาชิก POW Research Network Japan ความโดดเด่นของงานชิ้นนี้คือการให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเชลยศึกและค่ายกักกันพลเรือนชาวตะวันตกที่ตั้งอยู่ในประเทศญี่ปุ่นทั้งหมด 180 แห่ง ข้อมูลทั้งหมดมาจากการค้นคว้าเอกสารภาษาญี่ปุ่นของสมาชิกตลอดเวลากว่าสองทศวรรษ (Sasamoto, 2024)

นอกเหนือจากการศึกษาพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรที่ถูกกักกันในค่ายที่ควบคุมโดยญี่ปุ่นแล้ว ในทางกลับกันก็มีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับพลเรือนชาวญี่ปุ่นที่ถูกกักกันโดยประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรในระหว่างสงครามปรากฏให้เห็นในวงวิชาการมากขึ้น ตัวอย่างเช่นบทความของ Christine de Matos และ Rowena Ward เรื่อง *Forgotten Forced Migrants of War: Civilian Internment of Japanese in British India, 1941–6* (2021) อธิบายเกี่ยวกับพลเรือนชาวญี่ปุ่นและคนในบังคับญี่ปุ่นที่ถูกส่งไปกักกันรวมกันอยู่ที่ค่ายกักกันพลเรือนในบริติชอินเดีย ผู้ถูกกักกันเหล่านี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในสิงคโปร์และมาลาโยมีจำนวนรวมกันทั้งหมดราว 2,700 คน พลเรือนบางส่วนได้รับอิสรภาพภายหลังการแลกเปลี่ยนทางการทูตระหว่างอังกฤษและญี่ปุ่นในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1942 แต่โดยส่วนใหญ่มีชีวิตที่ยากลำบากภายในค่ายจนกระทั่งสิ้นสุดสงคราม (Matos & Ward, 2021) Anoma Pieris เรื่อง *Civilian Internment in India – Omissions and Exceptions* (2024) ขยายความประสบการณ์ของผู้ถูกกักกันในค่ายบริติชอินเดีย โดย Pieris เลือกสะท้อนจากประสบการณ์ของ เพื่อ หริพิทักษ์ และ กรุณา กุศลาลัย พลเรือนชาวไทยที่ถูกกักกันอยู่ในค่ายร่วมกับชาวญี่ปุ่น คนในบังคับญี่ปุ่น ตลอดจนพระสงฆ์เยอรมันและพระสงฆ์อิตาลี (Pieris, 2024)

แม้งานศึกษาเกี่ยวกับค่ายกักกันพลเรือนในตะวันออกไกลจะมีจำนวนมากขึ้น แต่งานศึกษาเกี่ยวกับค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯมีไม่มากนัก งานศึกษาที่กล่าวถึงโดยตรงเช่น *กฎหมายและการปฏิบัติต่อเชลยศึกของประเทศไทย* (1991) ของ จาตุรนต์ วรรณนวล ซึ่งวิเคราะห์การปฏิบัติงานของกระทรวงกลาโหมตามความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับเชลยศึก โดยกระทรวงกลาโหมออกระเบียบทหารเกี่ยวกับเชลยศึกและใช้จริงครั้งแรกในสงครามข้อพิพาทพรมแดนกับฝรั่งเศสเมื่อปลายปี ค.ศ. 1940 ระเบียบเดียวกันนี้รวมทั้งที่ออกเพิ่มเติมยังใช้ในค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วย (Wannuan, 1991) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากจาตุรนต์เน้นอธิบายภาพรวมในมิติด้านกฎหมายและระเบียบปฏิบัติต่อเชลยศึกในช่วงเวลายาวจึงไม่ได้วิเคราะห์มิติอื่นซึ่งปรากฏอยู่ในเอกสารจดหมายเหตุ เช่น มิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มิติด้านการประสานงานระหว่างหน่วยงานทั้งในและนอกประเทศ นอกจากนั้นยังมีงานศึกษาของ Elena Boash เรื่อง *The Role of Red Cross Aid in the Prisoners of War Camps on the Siam-Burma Railway* (2012) ที่ศึกษาความช่วยเหลือของกาชาดต่อเชลยศึกในค่ายก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า ซึ่งช่วยให้ภาพการดำเนินงานมนุษยธรรมที่เชื่อมโยงกับหน่วยงานระดับสากลชัดเจนยิ่งขึ้น (Boash, 2012)

จากแนวโน้มของงานวิชาการที่ผลิตขึ้นในระยะหลังและคำอธิบายในพิพธิภัณฑ์เสรีไทย คำอธิบายของหลวงวิจิตรวาทการและคำอธิบายของดิเรก ชัยนาม ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการทำความเข้าใจค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯสามารถเชื่อมโยงกับทั้งมิติการดำเนินงานด้านมนุษยธรรมในภาวะสงคราม ตลอดจนมิติการเมืองภายในและระหว่างประเทศ อันที่จริงแล้วรัฐบาลไทยตระหนักดีและให้ความสำคัญต่อการดำเนินงานด้านมนุษยธรรมในภาวะสงครามตามมาตรฐานสากลมาโดยตลอดตั้งแต่ครั้งเข้าร่วมกับฝ่ายประเทศผู้ชนะในสงครามโลกครั้งที่ 1 (Sommoa, 2016) ความแตกต่างสำคัญที่ทำให้ค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯมีความหมายต่อรัฐบาลไทยมากขึ้นกว่าเมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ 1 เพราะค่ายแห่งนี้จัดตั้งและบริหารจัดการภายใต้เงื่อนไขไทยเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นจากการลงนามใน กติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ. 1941 และการที่ไทยประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาเมื่อ 25 มกราคม ค.ศ. 1942 ซึ่งผลที่สุดของสงครามคือไทยอยู่ในฝ่ายประเทศผู้แพ้สงคราม

แม้การดำเนินการของรัฐบาลไทยต่อพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรยึดแนวทางตาม *อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการปฏิบัติต่อเชลยศึก* (Convention relative to the Treatment of Prisoners of War ต่อจากนี้จะเรียกว่า *อนุสัญญาเชลยศึก ค.ศ. 1929*) ซึ่งได้ลงนาม ณ เมืองเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1929 และหลังจากนั้นสิบปีรัฐบาลไทยได้ให้สัตยาบันเมื่อ 3 มิถุนายน ค.ศ. 1939 (Anusanya Kan Patibat To Chaleoi Suek Long Wanthei 27 Karakada Khom Kho.Sor. 1929, 1939) แต่การดำเนินการก็ไม่ได้ราบรื่นนัก เนื่องจากแม้รัฐบาลญี่ปุ่นได้ลงนามในอนุสัญญาเช่นเดียวกับไทยแต่ไม่ได้ให้สัตยาบันญี่ปุ่นเพียงแต่ยอมรับที่จะปฏิบัติตามโดยอนุโลม (*mutatis mutandis*) ภายใต้ระเบียบการต่างตอบแทน (the principle of 'reciprocity') (Bosch, 2012) ซึ่งทำให้การดำเนินการตาม *อนุสัญญาเชลยศึก ค.ศ. 1929* ของไทยและโดยอนุโลมของญี่ปุ่นมีลักษณะค่อนข้างเฉพาะ ในอีกด้านหนึ่ง อนุสัญญาดังกล่าวยังไม่ได้กำหนดระเบียบปฏิบัติต่อพลเรือนซึ่งถูกกักกัน ซึ่งทำให้ประเทศที่จัดตั้งค่ายต้องปรับใช้ข้อตกลงที่ออกแบบสำหรับเชลยศึกมาใช้กับพลเรือนที่ถูกกักกันตามความเหมาะสมในเงื่อนไขของตนเอง ความเหมาะสมที่ว่านี้มีขอบเขตอยู่ที่ใดเป็นเรื่องที่ไม่ได้นิยามโดยประเทศผู้จัดตั้งค่ายกักกันเท่านั้น แต่ต้องเป็นที่ยอมรับของตัวแทนจากประเทศผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

จากลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้ค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพอยู่ในบริบทที่มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจประเด็นมนุษยธรรมในระหว่างสงครามซึ่งจะเกี่ยวเนื่องต่อการเดินทางเมืองระหว่างประเทศด้วย เนื่องจากเป็นค่ายกักกันพลเรือนชาวตะวันตกในดินแดนตะวันออกไกลเพียงแห่งเดียวที่ไม่ได้จัดตั้งและควบคุมโดยตรงจากญี่ปุ่น แต่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลไทยซึ่งเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ดังนั้นการทำความเข้าใจการจัดตั้งและบริหารจัดการค่ายจะช่วยให้เข้าใจการประสานงานระหว่างประเทศภายใต้เงื่อนไขที่ประเทศที่เกี่ยวข้องให้การยอมรับความตกลงระหว่างประเทศอย่างมีเงื่อนไข ประเด็นมนุษยธรรมในระหว่างสงครามยังมีความสำคัญมากต่อการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากลักษณะของสงครามที่เกิดขึ้นระหว่างทศวรรษ 1910 ถึงทศวรรษ 1940 หรือ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 นั้นมีรูปแบบที่แตกต่างจากสงครามที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนหน้าอย่างมาก อีกทั้งผลกระทบจากสงครามกว้างขวางและลึกซึ้งกว่าที่เคยเป็นมา รัฐบาลไทยเองก็ตระหนักในเรื่องนี้และเตรียมใช้ปฏิบัติการด้านมนุษยธรรมเป็นหัวข้อในการเจรจาต่อรองเพื่อรักษาสถานภาพของไทยภายหลังสงครามยุติ โดยใช้เป็นเหตุผลในการอธิบายว่าการตัดสินใจเข้าร่วมกับญี่ปุ่นและประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาเกิดจากการถูกข่มขู่บังคับจากญี่ปุ่น การตัดสินใจประกาศสงครามยังกลับส่งผลดีต่อพลเรือนของฝ่ายสัมพันธมิตรเองที่ได้อยู่ในการดูแลชั้นมิตรภายในค่ายกักกันของรัฐบาลไทยซึ่งได้ให้สัตยาบันต่อ *อนุสัญญาเฮลซิงคิ ค.ศ. 1929* ซึ่งเป็นความตกลงระดับสากลเพื่อรักษามนุษยธรรมยามสงครามที่เป็นที่ยอมรับจากนานาชาติมากที่สุดในขณะนั้น คำอธิบายเช่นนี้ยังเป็นหนึ่งในชุดคำอธิบายพื้นฐานว่าด้วยบทบาทของไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่แพร่หลายภายหลังสงครามยุติซึ่งรัฐบาลไทยใช้ยืนยันเพื่อรักษาสถานภาพของไทยในฐานะสมาชิกที่ดีของประชาคมโลกภายหลังสงคราม (Ratchatapattanukul, 2024)

วัตถุประสงค์การศึกษา

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานของค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพซึ่งจัดตั้งโดยรัฐบาลไทยเมื่อธันวาคม ค.ศ. 1941 และปิดตัวลงในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 เพื่อวิเคราะห์ว่าภายใต้เงื่อนไขที่รัฐบาลไทยเป็นพันธมิตรกับรัฐบาลญี่ปุ่นในช่วงระหว่างสงครามนั้น การบริหารค่ายแห่งนี้ดำเนินการเพื่อรักษามาตรฐานสากลของมนุษยธรรมในภาวะสงครามของช่วงเวลานั้นในลักษณะใด

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยเน้นการเก็บรวบรวมหลักฐานชั้นต้นจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติประเทศไทย หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คลังข้อมูลดิจิทัลของคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (International Committee of the Red Cross Archives) เฉพาะที่สามารถเข้าถึงได้ทางออนไลน์ ประกอบกับหลักฐานประเภทบันทึกความทรงจำส่วนบุคคลของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพ โดยเรียบเรียงข้อมูลที่ได้เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ศึกษาเพื่อใช้เป็นบริบทในการอ่านวิเคราะห์หลักฐานเชิงลึกและเรียบเรียงเป็นคำอธิบายเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

แม้คำศัพท์เฉพาะในเอกสารชั้นต้นหลายคำไม่เป็นที่นิยมใช้แล้วในปัจจุบัน รวมทั้งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ไทยได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศฉบับใหม่ที่ทำขึ้นเป็นจำนวนมาก แต่บทความชิ้นนี้จะยังคงใช้คำศัพท์ตามที่ปรากฏจริงตามเอกสารชั้นต้น เช่น เฮลซิงคิ ชนศัตรู นอกจากนั้นในบทความนี้จะใช้คำว่า *ค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพ* แทนชื่อเรียกตามที่ปรากฏในเอกสารจดหมายเหตุที่ใช้หลายชื่อ เช่น ค่ายพิทักษ์ชนศัตรู ค่ายกักกันชนต่างด้าว ค่ายกักกุมชนศัตรู ค่ายกักกุมชนศัตรู ค่ายท่าช้างวังหน้า ค่ายท่าพระจันทร์ 法政大学内英米人收容所 (ค่ายกักกันชาวอังกฤษและอเมริกาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง) และเนื่องจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติไม่อนุญาตให้ทำสำเนาเอกสารของกองบัญชาการทหารสูงสุดในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงไม่สามารถใช้หลักฐานบางส่วน เช่น ภาพถ่าย มาประกอบการวิเคราะห์ สำหรับชื่อและยศตำแหน่งของเชลยศึกชาวต่างประเทศที่อ้างอิงจากเอกสารจดหมายเหตุนั้น เนื่องจากบางชื่อเขียนด้วยภาษาไทยโดยไม่ระบุชื่อตามตัวสะกดภาษาอังกฤษหรือตัวสะกดภาษาไทยมีความชัดเจนกว่าตัวสะกดภาษาอังกฤษ ผู้เขียนจึงคงไว้ตามเอกสารจดหมายเหตุ

ผลการศึกษา

1. การจัดตั้งค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพ

1.1 การกักกันพลเรือนก่อนการประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา

สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นสงครามที่มีจุดปะทะจากสองด้านของทวีปยูเรเชีย เริ่มจากการที่ญี่ปุ่นทำสงครามขยายอิทธิพลเข้าไปในจีนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1931 (อุบัติการณ์มุกเดน) และอีกครั้งใน ค.ศ. 1937 (เหตุการณ์สะพานมาร์โคโปโล) ตามด้วยสงครามในทวีปยุโรปซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ต้นปี ค.ศ. 1939 ประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางอาณานิคมของมหาอำนาจคู่สงครามได้รับผลกระทบทางอ้อมภายหลังจากอังกฤษและฝรั่งเศสทำสงครามกับเยอรมันในเดือนกันยายน ค.ศ. 1939 โดยสงครามจากสองมุมทวีปเชื่อมโยงถึงกันอย่างซับซ้อนภายหลังจากที่ญี่ปุ่นขยายอิทธิพลเข้าไปในอินโดจีนของฝรั่งเศสในเดือนกันยายน ค.ศ. 1940 และไม่กี่วันหลังจากนั้นญี่ปุ่นก็ทำการศึกษาสัญญาไตรภาคีกับอิตาลีและเยอรมัน

ในระยะแรกภายหลังจากเกิดสงครามในยุโรป รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางโดยลงนามกติกาไม่รุกรานสามฉบับกับสามประเทศ คือ บริเตนใหญ่ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่นพร้อมกันในวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ. 1940 แต่ภายหลังจากการลงนามเพียงไม่กี่วันสถานการณ์สงครามในยุโรปพลิกผันเมื่อฝรั่งเศสพ่ายแพ้และทำสัญญาสงบศึกกับเยอรมัน รัฐบาลไทยซึ่งพันธมิตรหลวงพิบูลสงคราม (ยศในขณะนั้น) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเล็งเห็นว่าความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสเป็นโอกาสที่ไทยจะเรียกร้องดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศสมาอยู่ในความครอบครองจึงได้โจมตีอินโดจีนของฝรั่งเศสในวันที่ 23 พฤศจิกายน ค.ศ. 1940 ญี่ปุ่นซึ่งมีนโยบายขยายอิทธิพลในอินโดจีนของฝรั่งเศสเพื่อปิดล้อมจีนจากทางใต้ รวมทั้งใช้อินโดจีนของฝรั่งเศสเป็นฐานเพื่อขยายอิทธิพลลงใต้ต่อไปจึงเสนอตัวเจรจาความขัดแย้งระหว่างไทยและฝรั่งเศส สงครามครั้งนี้จึงยุติลงด้วยการลงนามอนุสัญญาสันติภาพระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสที่โตเกียว เมื่อ 9 พฤษภาคม ค.ศ. 1941 ซึ่งทำให้ไทยได้ครอบครอง ไชยบุรี จำปาศักดิ์ สีมะรุราช พระตะบอง การที่ญี่ปุ่นขยายอิทธิพลเข้าไปในอินโดจีนของฝรั่งเศสในช่วงกลางปี ค.ศ. 1941 เป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการทำลายสมดุลทางอำนาจระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสในภูมิภาคนี้ซึ่งช่วยรับประกันความเป็นเอกราชของไทยมากกว่าห้าสิบปี (Darling, 1963; Fine, 1965)

ภายหลังเข้าไปมีส่วนร่วมกับสงครามที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรปได้ราวหกเดือน สถานการณ์สงครามก็ขยายเข้าสู่ดินแดนรอบมหาสมุทรแปซิฟิก โดยประมาณที่ 1 ของวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ. 1941 ตามเวลาประเทศไทย กองทัพญี่ปุ่นได้โจมตีฐานทัพเรือสหรัฐอเมริกาที่ฐานทัพเพิร์ล หลังจากนั้นราวหนึ่งชั่วโมงสี่สิบนาทีก็ได้เคลื่อนทัพเข้าสู่คาบสมุทรมาลายูบริเวณประเทศไทยพร้อมกับโจมตีเกาะฮ่องกงและฟิลิปปินส์ รวมทั้งเคลื่อนกำลังทางบกผ่านอินโดจีนของฝรั่งเศสเข้าสู่ประเทศไทย ญี่ปุ่นเสนอทางเลือกให้รัฐบาลไทยสี่ข้อ โดยข้อเสนอทั้งสี่นั้นแตกต่างกันที่ระดับความเข้มข้นของการร่วมมือทางการทหาร ภายหลังการปะทะกันระหว่างทหารญี่ปุ่นและทหาร ตำรวจ ยุวชนทหาร และชาวบ้านของไทยราว 3-4 ชั่วโมง รัฐบาลไทยได้เลือกข้อเสนอที่หนึ่งซึ่งเป็นความร่วมมือที่เบาบางที่สุด คือ การยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านเท่านั้น หลังจากนั้นราวสองสัปดาห์รัฐบาลไทยได้ละทิ้งนโยบายความเป็นกลางในเวทีระหว่างประเทศและตกลงปฏิบัติตามข้อเสนอข้อที่สี่ของฝ่ายญี่ปุ่นซึ่งเป็นการร่วมมือทางการทหารที่เข้มข้นที่สุด โดยตกลงทำ กติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น เมื่อ 21 ธันวาคม ค.ศ. 1941 (Khantiworaphongse, 1977)

ช่วงระหว่างวันที่ 8-21 ธันวาคม ค.ศ. 1941 เป็นระยะเวลาแห่งการเจรจาต่อรองระหว่างผู้นำรัฐบาลไทยกับผู้นำกองทัพญี่ปุ่น จุดเปลี่ยนสำคัญเริ่มตั้งแต่รัฐบาลไทยประกาศใช้กฎอัยการศึกในวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1941 ตามด้วยการที่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบการเข้าเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในวันที่ 11 ธันวาคม ค.ศ. 1941 นายกรัฐมนตรีจึงลงนามในข้อตกลงกับสึโบคามิ เทจิ (Tsubokami Teiji) เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยในวันเดียวกัน ข้อตกลงฉบับนี้มีเนื้อหาสำคัญว่าไทยจะเลิกนโยบายเป็นกลางและจะเข้าเป็นพันธมิตรร่วมรบร่วมกับญี่ปุ่น โดยไทยจะให้ความช่วยเหลือทางการทหาร ส่วนญี่ปุ่นจะให้การประกันต่อเอกราชและอธิปไตยของไทย รวมทั้งสนับสนุนการได้ดินแดนของไทยด้วย (Theerawongseri, 1981) รัฐบาลไทยได้ตั้งแผนกประสานงานไทย-ญี่ปุ่นเป็นการชั่วคราวเพื่อดำเนินงานตามข้อตกลงนี้ โดยมีพันโท ไชย ประทีปะเสน เป็นหัวหน้าหน้าที่หนึ่งของแผนกประสานงานไทย-ญี่ปุ่นคือการควบคุมชาวอังกฤษและอเมริกันร่วมกับกรมตำรวจซึ่งขณะนั้น พล.ต.ต.อดุล อดุลเดชจรัส เป็นอธิบดี ตำรวจสันติบาลและตำรวจนครบาลมีหน้าที่ในการควบคุมชาวอังกฤษ อเมริกัน ที่อยู่ในจังหวัดพระนครและธนบุรีให้อยู่แต่ในบ้านตั้งแต่ 17 ธันวาคม ค.ศ. 1941 ในขณะที่กรมตำรวจประสานงานกับกระทรวงกลาโหม

(พลโท มังกร พรหมโยธี ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี) เพื่อจัดสถานที่พิทักษ์พลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตร ส่วนในพื้นที่อื่น ๆ คาดว่าการควบคุมอยู่ในการสั่งการของกระทรวงมหาดไทยซึ่งขณะนั้นหลวงเซวตศักดิ์สงครามเป็นรัฐมนตรี (NAT. BK. Sungsut 2.11/1, 1941; NAT. BK. Sungsut 2.11/3, 1942)

การควบคุมในช่วงแรกนั้นเป็นการควบคุมให้อยู่เฉพาะภายในอาคารบ้านเรือนของตนเองและบางส่วนอยู่ในสถานทูตของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาโดยมีตำรวจควบคุมสถานทูตตลอดเวลา (NAT. BK. Sungsut 2.11/1, 1941; NAT. BK. Sungsut 2.11/3, 1942) และมีเจ้าหน้าที่ผสมจากทั้งฝ่ายไทยและญี่ปุ่นในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันเข้าไปตรวจเยี่ยมเป็นระยะ พลเรือนที่อยู่ในสถานทูตไม่ได้มีแค่เจ้าหน้าที่ทางการทูตเท่านั้น แต่ยังมีพนักงานระดับสูงของบริษัทอังกฤษรวมอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง การประสานงานระหว่างหน่วยงานของไทยกับญี่ปุ่นรวมทั้งประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรในช่วงแรกยังอยู่ในความสับสน ตัวอย่างเช่นวันที่ 18 ธันวาคม ค.ศ. 1941 ระหว่างที่สารวัตรทหารของญี่ปุ่นขอให้ทางการไทยอำนวยความสะดวกในการพบและพูดคุยกับผู้อำนวยความสะดวกทางเชอร์วิสการาชซึ่งขณะนั้นอาศัยอยู่ในสถานทูตอังกฤษ นายสิบทหารญี่ปุ่นได้นำตัวชาวอังกฤษเจ็ดคนที่ทางญี่ปุ่นได้ลงทะเบียนรายชื่อแล้วมามอบให้ที่สถานทูตอังกฤษ แต่สถานทูตปฏิเสธเนื่องจากไม่มีทั้งสถานที่และอาหารที่จะรองรับคนจำนวนมากขึ้นไปกว่าเดิมได้ เมื่อร้องขอให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยรับตัวไป เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยก็ปฏิเสธว่าอยู่นอกเหนือความรับผิดชอบ (NAT. BK. Sungsut 2.11/2, 1941) กระทั่งเมื่อรัฐบาลไทยลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตร 21 ธันวาคม ค.ศ. 1941 กรมตำรวจจึงออกคำสั่งลงวันที่ 22 ธันวาคม ค.ศ. 1941 เรื่อง พิทักษ์จัดการแก่คนต่างด้าวบางกรณี ซึ่งทำให้เจ้าหน้าที่ไทยสามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้ อย่างมีระเบียบรองรับ (NAT. BK. Sungsut 2.11/80, 1945)

การกักกันพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรในไทยเกิดขึ้นไปพร้อมกับการกักกันพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรโดยกองทัพญี่ปุ่นในดินแดนเอเชียอื่น ๆ ที่กองทัพญี่ปุ่นยึดครองไว้ ส่องกงเป็นอาณานิคมของฝ่ายสัมพันธมิตรแห่งแรกที่กองทัพญี่ปุ่นยึดครองได้สำเร็จ โดยรัฐบาลอาณานิคมส่องกงยอมจำนนต่อกองทัพญี่ปุ่นในวันที่ 25 ธันวาคม ค.ศ. 1941 สถานการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นโดยที่พลเรือนชาวตะวันตกในส่องกงคาดไม่ถึงเพราะรัฐบาลอาณานิคมส่องกงแจ้งเสมอว่าสามารถรับมือกับกองทัพญี่ปุ่นได้และไม่ได้มีคำสั่งให้พลเรือนอพยพ ความตื่นตระหนกของพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรกลายเป็นความหวาดกลัวเมื่อทหารญี่ปุ่นสังหารและทำร้าย ผู้ป่วย นางพยาบาล อาสาสมัคร และหมอนี่เป็นชาวจีนและชาวตะวันตกในโรงพยาบาลสนามที่ Happy Valley และ St Stephen's College ส่วนพลเรือนตะวันตกอีกราว 2,500 คน ถูกควบคุมอยู่ในค่ายกักกันของญี่ปุ่นที่ Stanley Camp (Archer, 2008) สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในส่องกงกลายเป็นตัวอย่างที่คู่สงครามได้เห็นมาตรการของกองทัพญี่ปุ่นต่อพลเรือนฝ่ายศัตรูที่ไม่ได้จับอาวุธขึ้นต่อสู้ ชาวความบกพร่องด้านมนุษยธรรมของกองทัพญี่ปุ่นต่อพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรในส่องกงเป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวาง

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในส่องกงมีผลต่อนโยบายของรัฐบาลไทยมากน้อยแค่ไหนยังไม่มีหลักฐานที่จะอภิปรายได้อย่างชัดเจน ดังนั้นเมื่อไทยลงนามใน *ข้อตกลงในกิจการเกี่ยวกับแผนการยุทธร่วมกันระหว่างไทย-ญี่ปุ่น* เมื่อ 3 มกราคม ค.ศ. 1942 สถานะของพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรจึงเข้าใกล้การเป็นชนศัตรูมากยิ่งขึ้น รัฐบาลไทยตั้งค่ายกักกันขึ้นภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง โดยประยุกต์ตามมาตรฐานของ *อนุสัญญาเฮลซิงกิ ค.ศ. 1929* โดยระยะแรกเรียกค่ายแห่งนี้ว่าค่ายท่าพระจันทร์ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเรียกเป็นค่ายท่าช้างวังหน้า มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Civil Internment Camp, Bangkok หลังจากนั้นจึงทยอยย้ายพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรเข้าไปอยู่ในค่ายยกเว้นเจ้าหน้าที่ทางการทูตเท่านั้นที่ยังคงให้อาศัยอยู่ในสถานทูตได้ เมื่อรัฐบาลจัดตั้งค่ายกักกันและเปิดให้ตัวแทนจากต่างประเทศเข้าเยี่ยมชมเป็นครั้งแรกเมื่อ 6 มกราคม ค.ศ. 1942 พนักงานบริษัทเหล่านี้จึงทยอยย้ายจากสถานทูตเข้าสู่ค่ายกักกัน (NAT. BK. Sungsut 2.11/4, 1942) การย้ายชนศัตรูเข้าสู่ค่ายกักกันคงใช้เวลาาระดับหนึ่งดังนั้นหลังจากวันที่ 6 มกราคม ชนศัตรูบางส่วนจึงยังคงอาศัยอยู่นอกค่าย ตัวอย่างเช่น บันทึกรายงานการตรวจค้นสถานทูตอังกฤษเมื่อ 11 มกราคม ค.ศ. 1942 ซึ่ง ณ ตอนนั้นได้เปิดค่ายกักกันแล้วยังพบว่ามิชชันนารีชาวโปรเตสแตนต์อาศัยอยู่ในสถานทูตรวมชายหญิง 17 คน โดยจำนวนหนึ่งไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของสถานทูต เช่น นาย W.G. Streatfield ผู้จัดการบริษัทบอมเบย์เบอร์มา นาย G. FitzGerald แห่ง The Hongkong & Shanghai Bank และชาวเอเชียซึ่งเป็นลูกจ้างอีก 60 คน เช่น ล่ามชาวอินเดีย (NAT. BK. Sungsut 2.11/5, 1942)

จากข้อมูลการตรวจนับเมื่อวันที่ 14 มกราคม ค.ศ. 1942 มีพลเรือนถูกกักกันในขณะนั้น 188 คน ส่วนใหญ่เป็นพลเรือนที่เป็นลูกจ้างของบริษัทห้างร้านทั้งของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรและไทยจากทุกจังหวัดถูกนำมากักกันรวมกันที่กรุงเทพฯ เช่น นาย G. FitzGerald และ นาย G.W.E. True พนักงานของ The Hongkong & Shanghai Bank นาย K.G. Gairdner และ นาย E. Healey พนักงานของบริษัทไทยวัฒนาพานิช นาย W.H. Mundie เจ้าของบริษัท The Bangkok Time, Ltd. นาย C.W. Taylor พนักงานของ Thai Commercial Bank นาย H.F. Scholtz และ นาย L.D. Wester พนักงานบริษัท International

Engineering Co., Inc นาย J. Swanson พนักงานผู้ต่อเรือ Bangkok Dock Co., Ltd. นาย W.G. Streatfield พนักงานบริษัท Bombay Burmah Trading Corp., Ltd. อีกจำนวนหนึ่งเป็นบุคลากรขององค์กรด้านศาสนา เช่น American Bible Society (Franklin, R.O.) (NAT. S.T.0701.28/37, 1945; The Siam Society, 1941) สถานภาพของพลเรือนเหล่านี้ตั้งเครื่องขึ้นเมื่อรัฐบาลไทยประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา

1.2 การกักกันชนศัตรูหลังประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา

รัฐบาลไทยประกาศสถานะสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา ณ เวลาเที่ยงวันของวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1942 ประกาศที่ออกในวันนั้นระบุให้ผู้อาศัยอยู่ในประเทศไทยที่ไม่ใช่คนไทยและไม่ใช่ชนศัตรูให้ตั้งอยู่ในความสงบและประกอบอาชีพไปตามปกติ รวมทั้งให้ปฏิบัติตนให้สมกับที่ได้รับยกย่องว่าเป็นมิตรของไทย ส่วนบรรดาชาวเอเชียที่ถือสัญชาติหรืออยู่ในบังคับของบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาหากร่วมมือร่วมใจกับชาวไทยเป็นอันดีแล้ว รัฐบาลไทยก็จะไม่ถือว่าเป็นศัตรูและได้รับการปฏิบัติอย่างเดียวกับชาติที่เป็นมิตร (Prakat Songkram To Briten Yai Lae Saharat Amerika, 1942; Kham Thalaengkan Kieokap Kan Prakat Songkram To Briten Yai Lae Saharat Amerika, 1942)

หลังจากนั้นราวสามสัปดาห์รัฐบาลไทยจึงได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการพลเรือนของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรชุดแรก ซึ่งผ่านการอนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎรและประกาศใช้ใน *ราชกิจจานุเบกษา* รวมทั้งสิ้นสามฉบับเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1942 โดยระบุประเภทชนศัตรูไว้สี่ประเภท คือ 1) คนในบังคับของสมเด็จพระเจ้าบริเตน 2) พลเมืองสหรัฐอเมริกา 3) คนชาติเนเธอร์แลนด์ที่อยู่ในราชอาณาจักรไทย 4) คนต่างด้าวหรือคนไทยซึ่งหลบหนีไปอยู่ในอาณาเขตแห่งประเทศหรือจักรภพของฝ่ายที่ทำการสงครามต่อประเทศไทย และยกเว้นคนอีกสามประเภท คือ 1) คนชาวเอเชียในบังคับบริติช อเมริกัน และเนเธอร์แลนด์ ผู้ซึ่งมิได้แสดงตนเป็นศัตรูต่อประเทศไทย 2) หญิงเชื้อชาติอื่นที่ได้สัญชาติบริติช อเมริกัน หรือ เนเธอร์แลนด์ โดยการสมรส และเป็นผู้ซึ่งมิได้แสดงตนเป็นศัตรูต่อประเทศไทย 3) บุตรของบุคคลดังกล่าวในกลุ่ม 1, 2 และ 3 ซึ่งเกิดจากมารดาที่มีเชื้อชาติอื่นที่ไม่ใช่บริติช อเมริกัน เนเธอร์แลนด์ และบุตรนั้นจดทะเบียนหรือมีหนังสือสำคัญสำหรับตัวแสดงว่าเป็นคนในบังคับบริติช อเมริกัน เนเธอร์แลนด์ และบุตรที่ว่าเป็นผู้ซึ่งมิได้แสดงตนเป็นศัตรูต่อประเทศไทย (Phra Ratchabanyat Wa Duai Chon Satru Lae Sapsin Khong Chon Satru Phutthasakkarat 2485, 1942; Prakat Krasuang Mahatthai Rueang Rabu Praphen Chon Satru Lae Sapsin Khong Chon Satru Phutthasakkarat 2485, 1942)

โดยกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่ในการควบคุมชนศัตรูให้อยู่ภายในเขตที่กำหนดหรือนำตัวไปกักกุมไว้ในบริเวณใด ๆ ก็ได้ และห้ามมิให้ติดต่อกับชนศัตรูยกเว้นแต่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่เท่านั้น (Prakat Krasuang Mahatthai Rueang Rabu Praphen Chon Satru Lae Sapsin Khong Chon Satru Phutthasakkarat 2485, 1942) อย่างไรก็ตามมีชนศัตรูจำนวนหนึ่งที่รัฐบาลไทยปล่อยให้อยู่ในบ้านพักของตนเองโดยมีตำรวจคอยเฝ้าคุม โดยทั้งหมดอยู่ในเงื่อนไขที่เข้าลักษณะเป็น 1) ผู้ที่เป็นโรคที่แพทย์วินิจฉัยแล้วเห็นว่าไม่มีทางรักษาให้หายได้ 2) ผู้สูงอายุหรือทุพพลภาพที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ 3) นักบวชซึ่งสังฆราชคริสตศาสนจักรรับรองและรับรองไว้ โดย 12 คนอาศัยอยู่ในเขตเมือง คือ บริเวณตรอกจันทน์ บางรัก สีลม ชองนนทรี สุรวงศ์ นานาเหนือ บางกะปิ ส่วนที่อยู่นอกพื้นที่กรุงเทพฯ มี 3 คน คือ บางนกแขวก จังหวัดสมุทรสงคราม 2 คน สถานีรถไฟอยุธยา 1 คน (NAT. BK. Sungsut 2.11/50, 1943) ตัวอย่างของการยกเว้นก็เช่นพระอาจารย์วิชาคม (George Bradley McFarland) วัย 76 ปี และภรรยาวัย 60 ปี ข้าราชการบำนาญของกระทรวงศึกษาธิการได้รับการผ่อนผันให้อยู่ที่บ้านพักส่วนตัวบนถนนสาทรซึ่งอยู่ติดกับบ้านของทูตทหารบกญี่ปุ่น โดยมีตำรวจเฝ้าควบคุมไม่ให้ออกนอกบ้าน (NAT. BK. Sungsut 2.11/14, 1942) ซึ่งพระอาจารย์วิชาคมก็เสียชีวิตเพียงไม่กี่เดือนภายหลังรัฐบาลไทยประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา

2. การจัดตั้งค่ายกักกันชนศัตรู: มาตรฐานตามข้อตกลงระหว่างประเทศ

2.1 อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการปฏิบัติต่อเชลยศึก ค.ศ. 1929

กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสงครามนั้นมีพัฒนาการมาตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 ผ่านการประชุมที่ Hague และ Geneva อย่างต่อเนื่อง Geneva Convention เริ่มต้นขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1864 อภิปรายเกี่ยวกับการนิยามสิทธิของเชลยศึกในยามสงคราม ส่วน Hague Convention ซึ่งจัดการประชุมระหว่าง ค.ศ. 1899 ถึง ค.ศ. 1907 นั้น นำมาสู่การกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับการจำกัดการใช้อาวุธที่มีลักษณะป่าเถื่อน เช่น แก๊สพิษและการปฏิบัติต่อพลรบที่ยอมจำนนแล้วอย่างไม่เหมาะสม นอกจากนี้ยังมีการอภิปรายเพื่อตั้งกฎระเบียบในการปกป้องพลเรือนจากการคุกคามที่ไม่จำเป็นในยามสงคราม

ที่มีชื่อเสียงก็เช่นการประชุมปี ค.ศ. 1910 ที่ต่อต้านการยิงระเบิดจากทะเลเข้าสู่ชุมชนที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความพยายามในการสร้างมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์เพื่อจำกัดความโหดร้ายจากสงครามอันเป็นส่วนหนึ่งของการรักษามนุษยธรรม แต่เนื่องจากไม่มีบทลงโทษต่อการกระทำผิดเหล่านี้ทำให้ไม่มีการดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิด ดังนั้นความพยายามเจรจาทางการทูตซึ่งเกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติในปี ค.ศ. 1918 จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1939 นั้นจึงเป็นไปเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสงครามมากกว่าที่จะสร้างกรอบด้านกฎหมายสำหรับสงครามครั้งต่อไป ดังนั้น เมื่อเกิดสงครามในยุโรปอีกครั้งในปี ค.ศ. 1939 จนกระทั่งขยายมายังภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1941 นั้น สังคมโลกจึงยังไม่มีกฎหมายเพื่อปกป้องพลเรือน รวมทั้งยังไม่มีมีการดำเนินคดีอย่างเป็นระบบต่ออาชญากรรมสงครามต่อพลเรือนด้วย (Lingen & Cribb, 2016)

ความตกลงที่เกี่ยวข้องกับมนุษยธรรมในภาวะสงครามที่รัฐบาลไทยลงนามและให้สัตยาบันในช่วงก่อนเกิดสงครามในเอเชียแปซิฟิกมีด้วยกัน 2 ฉบับ คือ *อนุสัญญาระหว่างประเทศเพื่อยังการเป็นไปของผู้ต้องบาดเจ็บและป่วยไข้ในกองทัพบกในสนามรบให้ดีขึ้น* (Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field ต่อจากนี้จะเรียกว่า *อนุสัญญาผู้ต้องบาดเจ็บและป่วยไข้ ค.ศ. 1929*) และ *อนุสัญญาเซลยศึก ค.ศ. 1929* อนุสัญญาทั้งสองฉบับลงนาม ณ เมืองเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1929 แต่ยังไม่ผลบังคับใช้ กระทั่งสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเกิดขึ้นภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ให้ความเห็นชอบอนุสัญญาทั้งสองฉบับเมื่อ 11 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1938 และให้สัตยาบันเมื่อ 3 มิถุนายน ค.ศ. 1939 จึงมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 3 ธันวาคมปีเดียวกัน การบังคับใช้ในวันดังกล่าวสืบเนื่องจากอนุสัญญาทั้งสองฉบับกำหนดไว้ว่าให้มีผลบังคับใช้หกเดือนภายหลังวันให้สัตยาบัน (Anusanya Kan Patibat To Chaleoi Suek Long Wanthei 27 Karakada Khom Kho.Sor. 1929, 1939) โดยรัฐบาลไทยดำเนินงานตาม *อนุสัญญาผู้ต้องบาดเจ็บและป่วยไข้ ค.ศ. 1929* และ *อนุสัญญาเซลยศึก ค.ศ. 1929* เป็นครั้งแรกเมื่อคราวทำสงครามกับอินโดจีนของฝรั่งเศสเมื่อปลาย ค.ศ. 1940 (NAT. BK. Sungsut 2.11/52, 1943)

อนุสัญญาที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งค่ายกักกันชนศัตรูคือ *อนุสัญญาเซลยศึก ค.ศ. 1929* ซึ่งมีทั้งหมด 8 ภาค รวม 97 มาตรา ภาคที่ 1 บททั่วไปประกอบด้วยมาตรา 1-4 กล่าวถึงนิยามความหมายของเซลยศึกโดยใช้นิยามเดียวกับข้อบังคับต่อท้ายอนุสัญญากรุงเฮกว่าด้วยกฎและธรรมเนียมสงครามทางบก ลงวันที่ 18 ตุลาคม ค.ศ. 1907 ซึ่งระบุไว้ว่าบุคคลที่อนุสัญญานี้คุ้มครองคือบุคคลไม่ว่าจะทหารหรือพลเรือนที่จับอาวุธต่อสู้ในสงคราม ดังนั้นจึงไม่ได้มีการกล่าวถึงพลเรือนที่ไม่ได้จับอาวุธขึ้นต่อสู้แต่ถูกจับกุมและคุมขังเพียงเพราะอาศัยอยู่ในดินแดนที่ประเทศปรักษ์ยึดครองเท่านั้น ภาคที่ 2 การจับกุม ประกอบด้วยมาตรา 5-6 กำหนดให้เซลยศึกทุกคนต้องให้การเบื้องต้นคือชื่อ ยศ หมายเลขในทะเบียนทหาร ส่วนการสอบสวนเพื่อสืบหาข้อมูลเกี่ยวกับกองทัพอหรือสถานการณ์ของประเทศของเซลยศคนนั้นสามารถทำได้ แต่ต้องไม่เป็นการข่มขู่ หากเซลยศึกอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถให้การได้จะด้วยเหตุทางกายหรือจิตก็จะต้องส่งตัวให้เจ้าหน้าที่เสนารักษ์ และต้องอนุญาตให้เซลยศมีเสื้อผ้าของใช้ส่วนตัวไว้ได้ รวมทั้งหนังสือสำคัญต่าง ๆ ที่ระบุตัวตนของเซลยศผู้นั้น (Anusanya Kan Patibat To Chaleoi Suek Long Wanthei 27 Karakada Khom Kho.Sor. 1929, 1939)

ภาคที่ 3 การคุมขัง ประกอบด้วยมาตรา 7-67 โดยแบ่งออกเป็น 5 หมวดคือ หมวดที่ 1 การย้ายเซลยศึก เกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายเซลยศออกจากสนามรบโดยเร็ว รวมทั้งการแจ้งข่าวการจับกุมโดยต้องแจ้งที่อยู่ที่พักของเซลยศเพื่อให้ครอบครัวสามารถติดต่อได้ หมวดที่ 2 ค่ายเซลยศึก เป็นหมวดที่มีมาตรามากที่สุดในภาคนี้ โดยกล่าวถึงสภาพแวดล้อมของอาคารที่จัดทำเป็นค่ายเซลยศซึ่งต้องถูกหลักอนามัย โดยมีเครื่องอุปโภคบริโภคแจกจ่ายอย่างน้อยตามระเบียบที่กองทัพของประเทศนั้นแจกจ่ายให้กับพลทหารของตน รวมทั้งต้องมีสโมสรสำหรับชายของเพื่อให้เซลยศสามารถซื้ออาหารและเครื่องใช้ได้ตามราคาซื้อขายในท้องถิ่นนั้น การอนุญาตให้สามารถทำกิจกรรมเกี่ยวกับอนามัยทั้งกายใจได้ เช่น การมีสถานที่ออกกำลังกาย สถานที่สำหรับรักษาพยาบาล การอนุญาตให้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (Anusanya Kan Patibat To Chaleoi Suek Long Wanthei 27 Karakada Khom Kho.Sor. 1929, 1939)

หมวดที่ 3 การงานของเซลยศ ประเทศผู้จับกุมสามารถมอบหมายงานให้เซลยศทำได้แต่จะต้องจ่ายค่าจ้าง โดยเซลยศต้องได้รับอนุญาตให้พักผ่อนโดยไม่น้อยกว่าจำนวนชั่วโมงที่กรรมกรพลเรือนในท้องถิ่นนั้นที่ทำงานอย่างเดียวกันได้รับ นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามไม่ให้เซลยศทำงานที่เกี่ยวข้องกับการสงครามโดยตรง เช่น การสร้างหรือลำเลียงสรรพาวุธ หมวดที่ 4 ความสัมพันธ์ของเซลยศกับบุคคลภายนอกซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรับและส่งจดหมาย พัสดุและเงินระหว่างเซลยศกับครอบครัว ตลอดจนการรับของขวัญหรือหนังสือสำหรับห้องสมุดภายในค่ายที่จัดส่งมาให้โดยสมาคมที่ได้รับการรับรอง เช่น คณะกรรมการ

กาชาดระหว่างประเทศ หมวดที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างเชลยศึกกับเจ้าหน้าที่ เชลยศึกมีสิทธิร้องทุกข์เกี่ยวกับระบอบการกักขังรวมทั้งสิทธิในการตั้งผู้แทนสำหรับติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารและประเทศผู้คุ้มครองเชลยศึก รวมทั้งรายละเอียดเกี่ยวกับการตัดสินใจโทษเชลยศึก การนำคดีของเชลยศึกขึ้นสู่ศาล (Anusanya Kan Patibat To Chaleoi Suek Long Wanhi 27 Karakada Khom Kho.Sor. 1929, 1939)

ภาคที่ 4 อวสานแห่งการกัก ประกอบด้วยมาตรา 68-75 โดยแบ่งออกเป็น 2 หมวด คือ หมวดที่ 1 การส่งเชลยศึกกลับตรงไปยังมาตุภูมิและการกักอยู่ในประเทศอันเป็นกลาง การส่งตัวนี้จะเกิดขึ้นในกรณีที่เชลยศึกเจ็บป่วยอาการหนักจะต้องส่งกลับไปยังประเทศของเชลยศึกหรือส่งไปยังประเทศเป็นกลาง โดยมีคณะกรรมการแพทย์ผสมซึ่งประกอบด้วยแพทย์สองนายจากประเทศเป็นกลางและแพทย์หนึ่งนายจากประเทศผู้ยึดเชลยศึกเป็นผู้พิจารณาอาการ หมวดที่ 2 การปล่อยให้เป็นอิสระและการส่งตัวกลับยังปิตุภูมิในเมื่อสุดสิ้นสภาพการเป็นปรปักษ์ต่อกัน ภาคที่ 5 การตายของเชลยศึก มีมาตรา 76 เพียงมาตราเดียว โดยกำหนดให้เชลยศึกได้รับอนุญาตให้ทำพินัยกรรมอย่างเดียวกับทหารในกองทัพของประเทศที่ยึดเชลยศึก ประเทศผู้ยึดเชลยศึกจะต้องดูแลให้เชลยศึกที่ถึงแก่กรรมในขณะถูกคุมขังได้รับการฝังอันควรแก่เกียรติยศและที่หลุมฝังศพมีเครื่องหมายตามความเหมาะสม (Anusanya Kan Patibat To Chaleoi Suek Long Wanhi 27 Karakada Khom Kho.Sor. 1929, 1939)

ภาคที่ 6 สำนักงานสภะกิจและสนทนากะเกี่ยวแก่เชลยศึก ประกอบด้วยมาตรา 77-80 ภาคนี้กำหนดให้ประเทศผู้ทำสงครามแต่ละฝ่ายตลอดจนประเทศเป็นกลางซึ่งดูแลผู้ทำสงครามอยู่นั้นต้องตั้งสำนักงานสำหรับแจ้งข่าวสารเรื่องเชลยศึกซึ่งอยู่ในอาณาเขตของตน ข้อมูลเกี่ยวกับเชลยศึกเหล่านี้จะถูกแจ้งไปยังครอบครัวของเชลยศึกเพื่อให้สามารถติดต่อกันได้ ภาคที่ 7 การใช้อนุสัญญาแก่บุคคลพลเรือนบางประเภท มีเพียงมาตรา 81 มาตราเดียว ระบุไว้ว่าพลเรือนที่ติดตามกองทัพไปโดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจการของกองทัพโดยตรง เช่น ผู้สืบข่าว ผู้เขียนข่าว คนขายของเบ็ดเตล็ด หากถูกจับกุมไปจะมีสิทธิได้รับการดูแลเช่นเดียวกับเชลยศึก แต่บุคคลนั้นจะต้องมีใบอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารแห่งกองทัพของตนด้วย (Anusanya Kan Patibat To Chaleoi Suek Long Wanhi 27 Karakada Khom Kho.Sor. 1929, 1939)

ภาคที่ 8 การปฏิบัติตามอนุสัญญา ประกอบด้วยมาตรา 82-97 โดยแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ หมวดที่ 1 บททั่วไป หมวดนี้เกี่ยวกับเรื่องการที่ประเทศผู้คุ้มครอง (ประเทศของเชลยศึก) สามารถแต่งตั้งผู้แทนซึ่งเป็นบุคคลในบังคับของตนหรือบุคคลในบังคับของประเทศอื่นที่เป็นกลางเพื่อดูแลความเป็นไปของเชลยศึกได้ หมวดที่ 2 จัดการควบคุม หมวดที่ 3 บทสุดท้าย (Anusanya Kan Patibat To Chaleoi Suek Long Wanhi 27 Karakada Khom Kho.Sor. 1929, 1939)

2.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามอนุสัญญาเชลยศึก ค.ศ. 1929

จากรายละเอียดของ *อนุสัญญาเชลยศึก ค.ศ. 1929* ที่สรุปข้างต้นจะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตามอนุสัญญานับนี้จะเกิดขึ้นได้ด้วยการประสานความร่วมมือกับหลายฝ่ายทั้งหน่วยงานภายในของไทย หน่วยงานของต่างประเทศ ตลอดจนหน่วยงานระหว่างประเทศ การที่รัฐบาลไทยเอาใจใส่อย่างจริงจังต่อการปฏิบัติตาม *อนุสัญญาเชลยศึก ค.ศ. 1929* เช่นนี้ นอกเหนือจากเป็นแนวปฏิบัติเดียวกับที่เคยดำเนินการคราวสงครามโลกครั้งที่ 1 แล้ว (Sommoa, 2016) ยังอาจสืบเนื่องจากการที่ประเทศในยุโรปเริ่มมีการเคลื่อนไหวเพื่อหาบทลงโทษและการชดเชยต่ออาชญากรรมสงครามแล้วตั้งแต่ต้นปี ค.ศ. 1942 กล่าวคือ ตัวแทนจากรัฐบาลพลัดถิ่นของประเทศในยุโรปที่นาซียึดครองได้ร่วมประชุมกันที่ลอนดอนในเดือนมกราคม ค.ศ. 1942 และจัดตั้งสำนักงานใหญ่ของ United Nation War Crimes Commission (UNWCC) ที่ลอนดอนในช่วงครึ่งหลังของปี ค.ศ. 1943 คณะกรรมาธิการนี้มีหน้าที่วางรากฐานการงานที่จะนำไปสู่การกำหนดพื้นฐานทางกฎหมายสำหรับศาลอาชญากรรมสงครามซึ่งรวมทั้งการรวบรวมหลักฐานที่ใช้ในศาลต่าง ๆ ภายหลังสงครามยุติอีกด้วย (Lingen & Cribb, 2016)

สำหรับหน่วยงานภายในของไทยนั้น รัฐบาลมอบหมายให้ผู้บัญชาการเขตภายในและอธิบดีกรมตำรวจเป็นผู้รับผิดชอบการบริหารจัดการค่าย (Patchanuk, 1972; NAT. BK. Sungsut 2.11/41, 1943) รวมทั้งแต่งตั้งผู้อำนวยการค่าย ผู้ช่วยผู้อำนวยการค่าย หัวหน้าโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลซึ่งทางราชการส่งชนศัตรูไปรักษาพยาบาล และ ผู้ช่วยหัวหน้าโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาล ให้เป็นผู้รับผิดชอบการดูแลค่ายกักกัน (Phra Ratchabanyat Wa Duai Chon Satru lae Sapsin Khong Chon Satru Phutthasakkarat 2485, 1942) โดยผู้อำนวยการค่ายคนแรกคือ พันโท เพิ่ม มหานนท์ (NAT. BK. Sungsut 2.11/9, 1942) ส่วนการควบคุมชนศัตรูที่ถูกควบคุมอยู่ในสถานที่อื่นนอกเหนือจากค่ายกักกัน เช่น สถานทูต บ้านพักส่วนตัว โรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์ จะอยู่ภายใต้การกำกับของกรมตำรวจ ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

ส่วนหน่วยงานของต่างประเทศนั้น มาตรา 86 ของ *อนุสัญญาเซลยศึก ค.ศ. 1929* ระบุว่าประเทศที่อยู่ในภาวะสงครามสามารถเลือกประเทศเป็นกลางให้ทำหน้าที่ประเทศผู้คุ้มครองผลประโยชน์ (protecting power) เพื่อทำหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ของตนในดินแดนอื่นได้ ดังนั้นจึงมีหน่วยงานของต่างประเทศที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพอย่างใกล้ชิดสองหน่วยงาน คือ กองสูลสวิสเซอร์แลนด์ซึ่งเป็นผู้แทนของประเทศผู้คุ้มครองผลประโยชน์ของจักรวรรดิบริติชและสหรัฐอเมริกาและกองสูลสวีเดนซึ่งเป็นผู้แทนของประเทศผู้คุ้มครองผลประโยชน์ให้แก่เนเธอร์แลนด์ ในทางกลับกันสวิสเซอร์แลนด์และสวีเดนก็เป็นประเทศผู้คุ้มครองผลประโยชน์ให้แก่ญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน เหตุผลที่เป็นประเทศสวิสเซอร์และสวีเดนนั้นเกี่ยวข้องกับการที่กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นซึ่งใช้วิธีการทางทูตในการปฏิสัมพันธ์กับต่างประเทศมีบทบาทค่อนข้างจำกัดในช่วงระหว่างสงครามที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับปฏิบัติการด้านการทหาร ญี่ปุ่นจึงมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศเพียงจำนวนหนึ่งที่สำคัญก็เช่น แมนจูว์ ไทย เยอรมัน อังการี โรมานีเย สโลวาเกีย บัลแกเรีย โครเอเชีย และประเทศอิตาลีอาณานิคม เช่น พม่า ฟิลิปปินส์ ซึ่งระหว่างสงครามอยู่ในฐานะประเทศเอกราช ส่วนสวิสเซอร์แลนด์และสวีเดนนั้นเป็นสองประเทศเป็นกลางซึ่งญี่ปุ่นยังคงรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตไว้ด้วยนอกเหนือจากประเทศเป็นกลางอีกสี่ประเทศคือ โปรตุเกส วาติกัน ไอร์แลนด์และอาฟกานิสถาน (Hayashi, n.d.)

กล่าวเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพ จากเอกสารจดหมายเหตุพบว่าการติดต่อกับค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพของกองสูลสวิสเซอร์แลนด์และกองสูลสวีเดนนั้นแบ่งได้เป็นสามภารกิจ ภารกิจแรกคือการเยี่ยมค่ายกักกันและสถานทูตอันเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมความพร้อมเพื่อแลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ทางการทูตระหว่างประเทศคู่สงคราม การแลกเปลี่ยนผู้ถูกกักกันระหว่างญี่ปุ่นกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกานั้นเกิดขึ้นสามครั้งในช่วงระหว่างสงคราม ครั้งแรก วันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ. 1942 เป็นการแลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นและอังกฤษกับสหรัฐอเมริกา ครั้งที่ 2 วันที่ 17 สิงหาคม ค.ศ. 1942 เป็นการแลกเปลี่ยนพลเรือนจำนวน 908 คน ซึ่งมีเจ้าหน้าที่สถานกงสุลอังกฤษและสมาชิกสภาเทศบาลเชียงใหม่อยู่รวมอยู่ด้วยกับชาวญี่ปุ่นที่ถูกจับกุมในอาณานิคมของอังกฤษ ครั้งที่สาม วันที่ 3 กันยายน ค.ศ. 1943 เป็นการแลกเปลี่ยนชาวญี่ปุ่นกับชาวอเมริกัน 1,540 คนและชาวแคนาดา 60 คน (Utsumi, 2005) ด้วยเหตุนี้กองสูลสวิสเซอร์แลนด์และกองสูลสวีเดนจึงขออนุญาตหน่วยงานของไทยเพื่อเข้าเยี่ยมค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพและสถานทูตของประเทศทั้งสองบ่อยครั้งในช่วงครึ่งแรกของปี ค.ศ. 1942 เพื่อเตรียมความพร้อมในการแลกเปลี่ยน เช่น การขอคืนหนังสือเดินทางที่ทหารญี่ปุ่นยึดไป ซึ่งสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ทางการทูต ครั้งที่ 1 และ ครั้งที่ 2 (NAT. BK. Sungsut 2.11/9, 1942; NAT. BK. Sungsut 2.11/10, 1942; NAT. BK. Sungsut 2.11/11, 1942)

ตัวอย่างเช่น การเยี่ยมค่ายกักกันของกองสูลสวีเดนซึ่งเริ่มเข้าเยี่ยมชาวเนเธอร์แลนด์ในค่ายกักกันและสถานทูต โดยกองสูลสวีเดนประสานกับอุปทูตเนเธอร์แลนด์ในไทยตลอดทั้งหน่วยงานของไทยและหน่วยงานของญี่ปุ่นเพื่อส่งคณะทูตและคณะกงสุลเนเธอร์แลนด์พร้อมด้วยครอบครัวรวมทั้งพลเรือนเนเธอร์แลนด์จำนวนหนึ่งกลับประเทศไปพร้อมกับชาวอังกฤษและอเมริกันในการแลกเปลี่ยนครั้งแรก โดยรัฐบาลไทยไม่ขัดข้องหากเนเธอร์แลนด์จะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายเองและรัฐบาลญี่ปุ่นจะจัดที่โดยสารในเรือให้ได้ สถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในไทยได้จัดหาที่โดยสารในเรือแลกเปลี่ยนที่จะมาแวะจอดที่ไซ่ง่อนโดยระหว่างการเดินทางจากกรุงเทพไปยังไซ่ง่อนนั้นสารวัตรทหารของญี่ปุ่นได้เดินทางไปกับเรือจากกรุงเทพเพื่อไปส่งชนศัตรูที่ไซ่ง่อนด้วย (NAT. BK. Sungsut 2.11/17, 1942; NAT. BK. Sungsut 2.11/25, 1942; NAT. BK. Sungsut 2.11/31, 1942)

การเข้าเยี่ยมค่ายกักกันเพื่อประสานงานภารกิจข้างต้นแต่ละครั้ง ขั้นตอนจะเริ่มจากกงสุลแจ้งไปยังกระทรวงการต่างประเทศของไทยแล้วกรมพิธีการจะแจ้งต่อไปยังคณะกรรมการผสมเพื่อขออนุมัติจากผู้บัญชาการเขตภายใน ผู้บัญชาการเขตภายในแจ้งต่อไปยังผู้บัญชาการค่ายกักกันโดยระบุวันเวลาที่ต้องการเข้าเยี่ยม การเข้าเยี่ยมแต่ละครั้งจะเข้าไปพร้อมเจ้าหน้าที่สารวัตรทหารทั้งของไทยและญี่ปุ่น รวมทั้งผู้แทนจากกระทรวงการต่างประเทศของไทยและเจ้าหน้าที่จากสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในบางครั้งด้วย โดยระหว่างเดือนเมษายนถึงสิงหาคม ค.ศ. 1942 นั้น กองสูลสวีเดนเข้าเยี่ยมค่ายกักกันและสถานทูตเนเธอร์แลนด์รวมสามครั้ง (NAT. BK. Sungsut 2.11/15, 1942; NAT. BK. Sungsut 2.11/17, 1942)

ส่วนการเยี่ยมค่ายกักกันของกองสูลสวิสเซอร์แลนด์เพื่อติดต่อกับชาวอังกฤษและอเมริกันนั้นก็ดำเนินไปในลักษณะใกล้เคียงกันและจำนวนครั้งที่เข้าเยี่ยมก็ใกล้เคียงกันคืออยู่ในราวสามถึงสี่ครั้ง สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นในกรณีของกองสูลสวิสเซอร์แลนด์คือการเข้าเยี่ยมชนศัตรูชาวอังกฤษและอเมริกันที่อยู่ระหว่างการส่งตัวไปรับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ซึ่งรูปแบบของการเข้าเยี่ยมนั้นก็ใกล้เคียงกับการเข้าเยี่ยมค่ายกักกัน (NAT. BK. Sungsut 2.11/16, 1942) สำหรับการเข้าเยี่ยมสถานทูตนั้นแตกต่างออกไปเล็กน้อย โดยเปลี่ยนจากการขออนุมัติจากผู้บัญชาการเขตภายในเป็นการขออนุมัติจากอธิบดีกรมตำรวจซึ่งรับผิดชอบ

การควบคุมสถานทูตอังกฤษ สหรัฐอเมริกาและเนเธอร์แลนด์ในกรุงเทพฯ (NAT. BK. Sungsut 2.11/17, 1942) การที่ทั้งสองประเทศได้มีโอกาสเข้าเยี่ยมพลเรือนในค่ายนั้นเป็นสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนเมื่อเปรียบเทียบกับค่ายกักกันชนศัตรูชาวญี่ปุ่นในบริติชอินเดีย โดยในค่ายกักกันชาวญี่ปุ่นที่อินเดียมีเพียงผู้แทนของคณะกรรมการกาชาดสากลเท่านั้นที่ได้เข้าเยี่ยม (Karnad, 2022)

ภารกิจต่อมาคือการประสานงานกับหน่วยงานของไทยและหน่วยงานของญี่ปุ่นเกี่ยวกับค่ายเชลยศึกบริเวณแนวก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า กองทัพญี่ปุ่นเริ่มสำรวจเส้นทางก่อสร้างทางรถไฟตั้งแต่มกราคม ค.ศ. 1942 โดยกำหนดสถานีต้นทางคือ สถานีหนองปลาจุก อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ไปยังเขตแดนพม่าบริเวณด่านเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อไปเชื่อมกับทางรถไฟสายมะละแหม่ง-เยของพม่าที่เมือง Thanbyuzayat รวมระยะทางทั้งสิ้น 415 กิโลเมตร แรงงานที่ใช้ในการก่อสร้างประมาณหนึ่งในสี่หรือราว 60,000 คน คือทหารสัมพันธมิตรที่ถูกจับเป็นเชลยศึกซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารอังกฤษและออสเตรเลียที่อยู่ ที่สิงคโปร์ อีกส่วนหนึ่งเป็นเชลยศึกชาวเนเธอร์แลนด์และสหรัฐอเมริกาซึ่งถูกจับที่เกาะชวาและเกาะสุมาตรา เชลยศึกเหล่านี้ถูกส่งมาทำงานก่อสร้างทางรถไฟในส่วนที่ตั้งอยู่ในไทยตั้งแต่เดือนตุลาคม ค.ศ. 1942 โดยส่วนใหญ่ออกเดินทางมาจากสำนักงานใหญ่ควบคุมเชลยศึกฝ่ายสัมพันธมิตร ที่ Changi ประเทศสิงคโปร์ในปัจจุบัน สำนักงานนี้จัดตั้งขึ้นภายหลังจากญี่ปุ่นยึดครองสิงคโปร์ได้สำเร็จในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1942 (Yoshikawa, 1995)

Utsumi ศึกษาเอกสารที่นำเสนอใน International Military Tribunal for the Far East ที่โตเกียวและวิเคราะห์ว่ากองทัพญี่ปุ่นแบ่งเชลยศึกออกเป็นสองประเภท คือ เชลยศึกปกติ (regular) ซึ่งหมายถึงเชลยที่ถูกควบคุมอยู่ภายในค่ายที่รับผิดชอบโดยกระทรวงสงครามและอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของกฎหมายระหว่างประเทศ รายชื่อของเชลยจะถูกแจ้งให้ครอบครัวที่บ้านเกิดทราบผ่าน ICRC เชลยศึกปกติส่วนมากจะถูกส่งไปทำงานใช้แรงงานที่ญี่ปุ่น เกาหลีหรือไต้หวัน เชลยศึกบางส่วนถูกส่งไปทำงานก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า ซึ่งความรับผิดชอบ (responsibility) ต่อเชลยในพื้นที่ใช้แรงงานเป็นของ Railway Corps of Engineers ซึ่งเป็นแผนกหนึ่งภายใต้ General Staff ของกระทรวงสงคราม (Minister of War) อีกประเภทคือ เชลยศึกไม่ปกติ (irregular) หมายถึง เชลยที่ถูกจับโดยหน่วยปฏิบัติการซึ่งไม่มีค่ายเชลยศึกหรือหน่วยงานบริหารจัดการเชลยศึกของตนเอง (Utsumi, 2005) ดังนั้นค่ายเชลยศึกตามแนวก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่าจึงจัดอยู่ในประเภทเชลยศึกปกติที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงสงครามและอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของกฎหมายระหว่างประเทศ ค่ายเชลยศึกของญี่ปุ่นอีกแห่งหนึ่งที่มีจำนวนเชลยที่เป็นคนของฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่จำนวนมากราว 3,000 คนคือค่ายเชลยศึกที่เป็นแรงงานก่อสร้างสนามบินที่จังหวัดอุบลราชธานี (Withnall, 2020)

กงสุลสวิสเซอร์แลนด์มีหนังสือถึงกระทรวงการต่างประเทศของไทยเพื่อขอรายชื่อเชลยศึกชาวอังกฤษซึ่งอยู่ที่ค่ายเชลยศึกบ้านโป่งตั้งแต่กรกฎาคม ค.ศ. 1942 เชลยศึกชุดนี้เป็นชุดแรกที่ถูกส่งมาทางรถไฟจาก Changi ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1942 มีปลายทางที่พม่า หลังจากนั้นอีกราวสองเดือนคือในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1942 เมื่อเชลยศึกจาก Changi ถูกส่งมาอยู่ในค่ายเชลยที่บ้านโป่งเพื่อก่อสร้างทางรถไฟในส่วนที่ตั้งอยู่ในเขตประเทศไทยแล้ว กงสุลสวิสเซอร์แลนด์จึงได้ขอเข้าเยี่ยมค่ายเชลยศึกที่บ้านโป่งเพิ่มเติม อย่างไรก็ตาม หน่วยงานของไทยตีความว่าเชลยเหล่านี้ถูกจับกุมโดยกองทัพญี่ปุ่นจึงถือเป็นเชลยศึกของญี่ปุ่นซึ่งอยู่นอกเหนือการดูแลของรัฐบาลไทย จึงได้ประสานไปยังหน่วยงานของญี่ปุ่นซึ่งแจ้งกลับมาว่าไม่สามารถส่งรายชื่อให้ได้รวมทั้งไม่อนุญาตให้เข้าเยี่ยมตามที่กงสุลสวิสเซอร์แลนด์ขอมา โดยให้เหตุผลว่ารัฐบาลญี่ปุ่นไม่ได้ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาเชลยศึก ค.ศ. 1929 จึงจะดำเนินการตามอนุสัญญานับนี้โดยอนุโลม (mutatis mutandis) การเข้าเยี่ยมค่ายแต่ละครั้งจะต้องขออนุญาตไปยังกระทรวงสงครามของญี่ปุ่นซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบค่ายเชลยศึกโดยตรง โดยดำเนินการผ่านเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ หรืออัครราชทูตสวิสเซอร์แลนด์ประจำโตเกียว กงสุลสวิสเซอร์แลนด์ที่กรุงเทพฯ เป็นเพียงตัวแทนระดับท้องถิ่นในไทยเท่านั้นจึงไม่สามารถอนุญาตให้ตามที่ขอมา ส่วนรายชื่อเชลยศึกที่ค่ายบ้านโป่งนั้น Prisoners Information Bureau ที่กรุงโตเกียวกำลังจัดทำและเมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจะจัดส่งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น Central Department for War Prisoners Information of the International Red Cross Association ต่อไป (NAT. BK. Sungsut 2.11/29, 1942) ซึ่งการดำเนินการนี้ก็ปฏิบัติตาม ภาควิ 6 ของอนุสัญญาเชลยศึก ค.ศ. 1929

กงสุลสวิสเซอร์แลนด์และกงสุลสวีเดนยังคงพยายามปฏิบัติการเกี่ยวกับเชลยศึกที่เป็นทหารสัมพันธมิตรซึ่งอยู่ในค่ายเชลยศึกของกองทัพญี่ปุ่นตามแนวก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่าอีกสองสามครั้งในช่วงปี ค.ศ. 1943 ตัวอย่างเช่นการขอส่งตัวแทนกงสุลสวิสเซอร์แลนด์เข้าเยี่ยมเชลยศึกชาวอังกฤษที่บ้านโป่งเพื่อบริจาคเงินให้กับเชลยศึกเหล่านั้นคนละหนึ่งบาท หน่วยงานของญี่ปุ่นตอบกลับคำขอมาว่าไม่ขัดข้องในหลักการแต่กงสุลสวิสเซอร์แลนด์จะต้องรับรองว่าการบริจาดดังกล่าวจะไม่ถูกใช้เพื่อการโฆษณาชวนเชื่อหรือทำให้เกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเชลยศึกของหน่วยงานญี่ปุ่น (NAT. BK. Sungsut

2.11/42, 1943) กองสูลใหญ่สวีเดนประจำกรุงเทพฯ ได้ขอรายชื่อเชลยศึกชาวเนเธอร์แลนด์ที่ค่ายบ้านโป่งมายังหน่วยงานของไทยด้วย แต่ฝ่ายไทยปฏิเสธเพราะเป็นเชลยศึกของกองทัพญี่ปุ่น (NAT. BK. Sungsut 2.11/48, 1943)

ภารกิจที่สามของกองสูลสวีเดนและกองสูลสวีเดนคือการเยี่ยมค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯ เพื่อตรวจสอบการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปตามอนุสัญญาเชลยศึก ค.ศ. 1929 ภารกิจนี้ทำไปพร้อมกับคณะกรรมการกาชาดสากลซึ่งเริ่มมีบทบาทในค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯ ตั้งแต่กลางปี ค.ศ. 1943 อันเป็นช่วงเวลาที่สอดคล้องกับการเคลื่อนไหวเพื่อการก่อตั้งสำนักงานใหญ่ของ UNWCC ที่ลอนดอนในช่วงครึ่งหลังของปี ค.ศ. 1943 รวมทั้งสอดคล้องไปกับการแต่งตั้งให้ วิจิตร ลุลิตานนท์ เลขาธิการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองและเลขาธิการขบวนการใต้ดินเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นซึ่งนำโดยปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาด้านกฎหมายของค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯ ในปี ค.ศ. 1944 อีกด้วย (TH TUAC PD-1-01-01-002)

3. มนุษยธรรมในภาวะสงคราม

3.1 ความเป็นอยู่ของชนศัตรู

การจัดตั้งค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯ ภายในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองน่าจะเกิดขึ้นในช่วงสัปดาห์สุดท้ายของเดือนธันวาคม ค.ศ. 1941 และเริ่มเคลื่อนย้ายชนศัตรูมาที่ค่ายในช่วงต้นเดือนมกราคม ค.ศ. 1942 กองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยทราบถึงการดำเนินงานนี้จึงขออนุญาตให้ทหารญี่ปุ่นเข้าไปภายในค่ายกักกันระหว่างวันที่ 7-10 มกราคม ค.ศ. 1942 เพื่อถ่ายภาพไปเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ (NAT. BK. Sungsut 2.11/4, 1942) การสำรวจจำนวนชนศัตรูที่ถูกควบคุมอยู่ในค่ายครั้งแรกเกิดขึ้นในช่วงกลางเดือนมกราคม ค.ศ. 1942 มีชนศัตรูทั้งสิ้น 244 คน และเพิ่มเป็น 336 คน ในการสำรวจช่วงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1942 กระทั่งต้นปี ค.ศ. 1945 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของสงคราม เมื่อกรุงเทพฯ ถูกโจมตีทางอากาศรุนแรงขึ้นรัฐบาลไทยจึงมีแผนจะย้ายค่ายไปที่โรงเรียนวชิราวุธแต่สงครามได้ยุติลงเสียก่อน ค่ายกักกันจึงยังคงตั้งอยู่ที่เดิมจนกระทั่งปิดตัวลงในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ซึ่งขณะนั้นมีชนศัตรูอยู่ในค่าย 190 คน โดยเป็นพลเรือนของจักรวรรดิอังกฤษกว่าสามในสี่ (NAT. BK. Sungsut 2.11/74, 1945; NAT. BK. Sungsut 2.11/8, 1942; NAT. BK. Sungsut 2.11/50, 1943)

กองสูลสวีเดนและสวีเดนได้ไปเยี่ยมค่ายกักกันทันทีในวันเดียวกับที่รัฐบาลไทยประกาศพระราชบัญญัติเกี่ยวกับชนศัตรูเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1942 โดยเข้าไปพร้อมกับกรรมการผสมระหว่างสารวัตรทหารญี่ปุ่น สารวัตรทหารไทยและล่าม โดยมี ร.ท.ม.ร.ว. พงศ์พรหม จักรพันธุ์ ผู้บังคับการค่ายกักกันให้การต้อนรับและตอบข้อซักถาม ในขณะนั้นมีชนศัตรูในค่ายทั้งหมด 336 คน แบ่งเป็น ชาวอังกฤษ 244 คน ชาวอเมริกัน 75 คน ชาวฮอลันดา 17 คน การพูดคุยระหว่างกองสูลกับเจ้าหน้าที่ในวันนั้นเน้นการตรวจสอบมาตรฐานการปฏิบัติต่อผู้ถูกกักกันตามอนุสัญญาเชลยศึก ค.ศ. 1929 ภาค 3 หมวด 2 ค่ายเชลยศึก เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตประจำวัน สถานพยาบาล ห้องสมุด กิจกรรมสันทนาการ การป้องกันภัยทางอากาศ การให้การศึกษาแก่เด็กผู้ถูกกักกัน กองสูลสวีเดนและสวีเดนมีข้อสังเกตว่าการจัดการค่ายบกพร่องจากอนุสัญญาไปในเรื่องการไม่มีห้องสมุดภายในค่ายกักกันและการห้ามไม่ให้ส่งหนังสือเข้าไป การมีสถานที่จำหน่ายเครื่องดื่มอุปโภคบริโภค (canteen) ซึ่งบริหารจัดการโดยชนศัตรูด้วยกันเองแต่กลับไม่มีโรงครัวสำหรับประกอบอาหาร แม้จะมีสนามบาสเกตบอลและสนามแบดมินตันแต่ก็ยังขาดสนามฟุตบอลเป็นต้น (NAT. BK. Sungsut 2.11/8, 1942)

บรรดาชนศัตรูในค่ายเองก็สามารถเสนอความเห็นและข้อเรียกร้องของตนเองไปยังเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมค่ายได้ด้วยเช่นกัน การเสนอความเห็นจะทำผ่านคณะกรรมการค่ายซึ่งชนศัตรูคัดเลือกสมาชิกจากชนศัตรูด้วยกันเองอันเป็นไปตามภาค 3 หมวด 5 ของอนุสัญญา กองสูลสวีเดนและสวีเดนซึ่งเยี่ยมค่ายในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1942 ก็ได้มีโอกาสสนทนากับคณะกรรมการค่ายด้วย คณะกรรมการค่ายแจ้งข้อขัดข้องให้กองสูลทั้งสองประเทศได้ทราบอย่างเช่นการขาดแคลนเครื่องดื่มอุปโภคบริโภค เช่น อาหารไม่เพียงพอโดยเฉพาะอาหารสำหรับเด็ก การขาดสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งรักษาความปลอดภัยพื้นฐาน เช่น ถังเก็บน้ำ ห้องพักผ่อน การป้องกันภัยทางอากาศ คณะกรรมการค่ายยังได้เบิกจ่ายเงินจำนวน 800 บาทจากรัฐบาลไทยซึ่งคำนวณจากเบี้ยเลี้ยงที่รัฐบาลจะแจกให้แก่ชนศัตรูวันละ 50 สตางค์ เพื่อมอบให้แก่ชนศัตรูที่ไม่มีเงินติดตัวเลยเมื่อแรกถูกจับกุม (NAT. BK. Sungsut 2.11/8, 1942; NAT. BK. Sungsut 2.11/37, 1943)

สำหรับการติดต่อระหว่างชนศัตรูกับบุคคลภายนอกซึ่งเป็นไปตาม ภาค 3 หมวด 4 และ 5 ของอนุสัญญานั้นเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีการอภิปรายอยู่มาก กล่าวคือ เมื่อแรกตั้งค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯ มีระเบียบห้ามการติดต่อระหว่างชนศัตรูกับบุคคลภายนอกอย่างเข้มงวด การติดต่อไม่ว่าจะโดยซึ่งหน้าหรือลายลักษณ์อักษรจะต้องถูกตรวจสอบจากหน่วยงานด้านการทหาร

ซึ่งรับผิดชอบค่ายกักกันโดยตรง กระทั่งคณะกรรมการค่ายได้ขอให้ผ่อนปรนระเบียบดังกล่าวลงบ้าง ผู้อำนวยการค่ายจึงมีจดหมายถึงผู้บัญชาการเขตภายใน (พล.ต.กมล ส. โชติกเสถียร) เมื่อ 5 เมษายน ค.ศ. 1943 ขอให้ผ่อนผันระเบียบปฏิบัติของค่ายเนื่องจากชนศัตรูถูกกักคุมมาเป็นเวลา 15 เดือนแล้ว จึงขอผ่อนผันสองข้อหลักคืออนุญาตให้ผู้อำนวยความสะดวกเป็นผู้พิจารณาผ่อนผันอนุญาตให้ชนศัตรูออกนอกค่ายได้บ้าง เช่น การรักษาตัวที่โรงพยาบาล และอนุญาตให้ผู้อำนวยความสะดวกพิจารณาผ่อนผันให้ญาติ ภริยา หรือ ผู้คนอื่นเข้าเยี่ยมชนศัตรูได้ ซึ่งก็ได้รับอนุมัติเมื่อกลางมิถุนายน ค.ศ. 1943 (NAT. BK. Sungsut 2.11/41, 1943)

มาตรา 14 และ 15 ของอนุสัญญาเฮลซิงกิ ค.ศ. 1929 เกี่ยวกับการได้รับการรักษาพยาบาลนั้นเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความซับซ้อนในทางปฏิบัติ สำหรับชนศัตรูที่มีอาการเจ็บป่วยทั้งทางกายและทางจิตจนห้องพยาบาลภายในค่ายไม่สามารถจัดการได้จะถูกส่งต่อไปยังโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โดยเมื่อหายดีแล้วจะถูกส่งตัวกลับมามากักกันยังค่ายตามเดิม (NAT. BK. Sungsut 2.11/8, 1942) แต่สำหรับในรายที่มีอาการหนักมากจะเข้าสู่การดำเนินการตาม ภาคที่ 4 อวสานแห่งการกัก มาตรา 69 ซึ่งกำหนดให้มีการวินิจฉัยร่วมกันระหว่างแพทย์จากหลายฝ่ายในรูปของคณะกรรมการผสม ตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับเรื่องนี้ คือ กรณีของ Mr. Brighthouse อายุ 62 ปี ทนายความสำนักงาน Tilleke & Gibbins เดิมสำนักงานตั้งอยู่ตรอกฮองกงแบงค์ มีอาการป่วยซึ่งนายแพทย์ประจำค่าย (สมัค วีระไวทยะ) สันนิษฐานเบื้องต้นว่าน่าจะเป็นมะเร็งลำคอแต่เนื่องจากเครื่องมือวินิจฉัยไม่พร้อมจึงขอทำเรื่องส่งตัวไปรักษาที่ไซ่ง่อน กองทัพญี่ปุ่นไม่มั่นใจในคำวินิจฉัยจึงขอให้แพทย์ใหญ่โรงพยาบาลทหารญี่ปุ่นซึ่งตั้งอยู่ที่โรงเรียนชาติสงเคราะห์ ถนนกำแพงเพชร วินิจฉัยอีกครั้งหนึ่งซึ่งนายแพทย์ญี่ปุ่นให้ความเห็นคัดค้านการส่งตัว อย่างไรก็ตาม สันนิษฐานว่าหน่วยงานภายในของญี่ปุ่นเองน่าจะมีการทำความเข้าใจเรื่องการประสานงานที่เกี่ยวข้องกับการปรับประยุกต์อนุสัญญาเฮลซิงกิ ค.ศ. 1929 มาใช้กับพลเรือนที่ไม่ได้จับอาวุธขึ้นต่อสู้ ในที่สุดกองทัพญี่ปุ่นจึงขออนุญาตจากกรณีนี้และให้ค่ายกักกันประสานกับเจ้าหน้าที่การทูตของญี่ปุ่นโดยตรง Mr. Brighthouse จึงได้รับอนุมัติในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1944 ให้เดินทางไปรักษาที่โรงพยาบาลกริลล์ที่ไซ่ง่อน แต่ท้ายที่สุดแล้ว Mr. Brighthouse ก็เสียชีวิตเมื่อ 14 พฤษภาคม ค.ศ. 1944 (NAT. BK. Sungsut 2.11/56, 1944)

Figure 1 Performance at a Celebration by Western Civilians Interned in the Civilian Internment Camp in Bangkok During the War

(Source: Chakrabandhu, 1971)

3.2 การดำเนินงานเกี่ยวกับเชลยศึก

นอกจากค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯจะกักกันพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรแล้วยังกักกันเชลยศึกฝ่ายสัมพันธมิตรอีกด้วย ค่ายแห่งนี้จึงเป็นค่ายเชลยศึกเพียงแห่งเดียวที่บริหารจัดการโดยรัฐบาลไทย จากข้อมูลเอกสารหอจดหมายเหตุเท่าที่พบในขณะนี้มีค่ายเชลยศึกที่บริหารจัดการโดยกองทัพญี่ปุ่นในกรุงเทพฯอีกอย่างน้อยสองแห่ง คือ ค่ายสนามเป้า (NAT. BK. Sungsut 2.11/45, 1943) และ ค่ายสนามบินดอนเมือง (NAT. BK. Sungsut 2.11/46, 1943)

รัฐบาลไทยดำเนินงานตามอนุสัญญาผู้ต้องบาศเจ็บและป่วยไข้ ค.ศ. 1929 และอนุสัญญาเฮลซิงกิ ค.ศ. 1929 เป็นครั้งแรกเมื่อคราวทำสงครามกับอินโดจีนของฝรั่งเศสเมื่อปลาย ค.ศ. 1940 โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ได้ออกหนังสือชื่อว่า *ระเบียบทหารว่าด้วยเชลยศึก* เมื่อ 14 ธันวาคม ค.ศ. 1940 ความยาว 44 หน้า โดยนิยามความหมายของเชลยศึกไว้ในมาตรา 1 ว่า “...ผู้ซึ่งผลแห่งสงครามได้ยังเขาให้ตกอยู่ใต้อำนาจกองทัพไทย...” โดยแบ่งออกเป็นประเภทที่ 1 บุคคลที่เป็นพลรบหรือไม่ใช่พลรบซึ่งอยู่กับกองทัพหรือกองทหารอาสา ประเภทที่ 2 พลเมืองแห่งดินแดนที่ไม่ได้ถูกยึดซึ่งจับอาวุธขึ้นโดยกะทันหันแบบเปิดเผยขณะที่กองทัพไทยหรือกองทัพพันธมิตรกับไทยเหยียบย่างเข้าใกล้ และประเภทที่ 3 บุคคลผู้ซึ่งถึงแม้ว่ายังไม่ขาดลักษณะพลเมืองแห่งประเทศกลาง ซึ่งได้ติดตามกองทัพไปโดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง เช่น ผู้ติดต่อบุคคลผู้ส่งข่าว หนังสือพิมพ์ พ่อค้าติดตามกองทหาร พ่อค้าส่งของให้ทหาร ที่มีหนังสือรับรองจากเจ้าหน้าที่ทหารในกองทัพที่เขาติดตามไป

โดยเชลยศึกแต่ละคนจะมีสมุดพกประจำตัวมีความหนาสิบหน้า ปกผ้าสีน้ำเงินสำหรับนายสิบ ปกผ้าสีเหลืองสำหรับนายทหาร ระบุค่ายกักกันอยู่จังหวัดใด เลขประจำตัว ยศนาม ตำแหน่ง กรมกอง ชื่อสัญชาติ ชื่อบิดามารดา รายละเอียดการจับกุม บาดแผลตามร่างกาย ประวัติการบรรจุเข้าค่ายและย้ายค่าย การเข้าโรงพยาบาล ส่วนครึ่งหลังเป็นตารางรายละเอียดบัญชีเงินที่ให้รายละเอียดเงินฝาก ถอน คงเหลือ (NAT. BK. Sungsut 2.11/52, 1943)

ภายหลังค่ายกักกันชนัตรุกรุงเทพเปิดดำเนินการได้ราวสี่เดือน เชลยศึกฝ่ายสัมพันธมิตรที่ถูกจับกุมโดยรัฐบาลไทยก็ถูกนำมาควบคุมไว้ที่ค่ายด้วย การนำตัวเชลยศึกเข้าสู่ค่ายกักกันแต่ละครั้งจะปฏิบัติตามขั้นตอนอนุสัญญาเชลยศึก ค.ศ. 1929 โดยเริ่มจากการสอบถามข้อมูลเบื้องต้น เช่น ชื่อ ตำแหน่ง หน่วยที่สังกัด การสอบสวนข้อมูลเกี่ยวกับปฏิบัติการทางการทหารที่เชลยศึกคนนั้นได้รับมอบหมายซึ่งสามารถกระทำได้โดยห้ามใช้กำลังข่มขู่ ขั้นตอนเหล่านี้เป็นการปฏิบัติร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยและฝ่ายญี่ปุ่นในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน เชลยศึกรายแรกที่ถูกส่งมาควบคุมอยู่ในค่ายกักกันคือ ร้อยโท W.D. McGarry นักบินสังกัด American Volunteer Group แห่งเมืองคุนหมิง ซึ่งขับเครื่องบิน P-40B TOMAHAWK มาเพื่อทำลายสนามบินที่เชียงใหม่ แต่เครื่องบินถูกยิงด้วยปืนต่อสู้อากาศยานที่บริเวณถ้ำน้ำมั้น จึงสละเครื่องแล้วกระโดดร่มชูชีพลงมาและหลบหนีอยู่ในป่า (NAT. BK. Sungsut 2.11/13, 1944)

ร้อยโท McGarry ถูกตำรวจไทยจับได้เมื่อ 1 เมษายน ค.ศ. 1942 ที่บ้านห้วยผึ้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงนำส่งกองกำกับการตำรวจแม่ฮ่องสอน แล้วส่งต่อให้กองทัพอากาศ และส่งมาควบคุมที่ค่ายกักกันชนัตรุกรุงเทพเป็นการชั่วคราวเมื่อ 10 เมษายน ค.ศ. 1942 ร้อยโท McGarry เป็นกรณีแรกๆ ของการจับกุมเชลยศึกโดยฝ่ายไทยทำให้เกิดความสับสนในขั้นตอนการปฏิบัติค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการระบุว่าเป็นเชลยของฝ่ายไทยหรือญี่ปุ่น เพราะแม้เครื่องบินของร้อยโท McGarry ถูกยิงด้วยปืนต่อสู้อากาศยานญี่ปุ่นจนตกแต่ตำรวจไทยเป็นผู้ออกตามหาจนสามารถจับตัวไว้ได้ ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงยืนยันว่าเป็นเชลยศึกของไทย เพราะตำรวจไทยเป็นผู้ควบคุมตัวได้ ดังนั้นเมื่อกองทัพอากาศต้องการสอบสวน ร้อยโท McGarry นอกเหนือจากการสอบสวนข้อมูลเบื้องต้นร่วมกันกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยที่ค่ายกักกันชนัตรุกรุงเทพแล้ว ทูตทหารญี่ปุ่นจึงต้องทำเรื่องขอยืมตัวไปสอบสวน โดยครั้งแรกเป็นการขอยืมตัวไปสอบสวนที่พม่าและส่งกลับมาควบคุมยังค่ายกักกันชนัตรุกรุงเทพอีกครั้ง (NAT. BK. Sungsut 2.11/13, 1944) สันนิษฐานว่ากรณีนี้น่าจะเป็นกรณีเดียวที่เชลยศึกของไทยถูกสอบสวนโดยเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นฝ่ายเดียวด้วยการขอยืมตัวไปสอบสวนที่พม่า (NAT. BK. Sungsut 2.11/58, 1944)

หลังจากกรณีของร้อยโท McGarry ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงครึ่งแรกของ ค.ศ. 1942 กว่าที่จะมีการส่งเชลยศึกมาควบคุมที่ค่ายกักกันชนัตรุกรุงเทพอีกครั้งก็ล่วงไปจนถึงช่วงท้ายของสงคราม โดยเชลยศึกรุ่น 1 ที่คุมขังเป็นเชลยศึกนักบินชาวอเมริกันสองคนที่กองทัพอากาศไทยจับกุมจากเหตุเครื่องบินทิ้งระเบิดของสหรัฐอเมริกาถูกยิงตกที่สัดหีบเมื่อ 8 พฤษภาคม ค.ศ. 1944 เช่น การสืบสวน น.ต. Davidson Niel Kellog อายุ 23 ปี สัญชาติอเมริกัน ซึ่งเครื่องบินตกที่สัดหีบและถูกจับกุมตัวไว้ การสอบสวนทำโดยเจ้าหน้าที่ผสมฝ่ายไทยสามคน (น.อ.เอกไชย อิศรางกูร นะ อยุธา, พ.ต.ปุณ วังสวัสดิ์, นายวาริ พงษ์เวช) และฝ่ายญี่ปุ่นสี่คน ทำการสัมภาษณ์ที่กรมประสานงานพันธมิตร (อักษรย่อ ปพ.) เมื่อ 29 พฤษภาคม ค.ศ. 1944 ตามประวัติส่วนตัว ประวัติการเข้ารับราชการทหาร การเลื่อนยศ ภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้มาปฏิบัติในครั้งนี้คือการทำลายสถานีบางซื่อ ดอนเมือง ชุมทางรถไฟ บริเวณบางซื่อที่มีโรงงานช่างแสงของญี่ปุ่นตั้งอยู่ (NAT. BK. Sungsut 2.11/58, 1944; NAT. BK. Sungsut 2.11/59, 1944)

การสอบสวน น.ต. Kellog เกิดขึ้นทั้งหมดสี่วัน โดยสอบสวนราวครึ่งละสองชั่วโมง การสอบถามรายละเอียดการบังคับบัญชาของกองทัพอากาศสหรัฐอเมริกา สถานการณ์การเมืองภายในของสหรัฐอเมริกา ตลอดจนทัศนคติของเชลยศึกต่อกองทัพอากาศญี่ปุ่น ในกรณีที่สอบสวนเชลยศึกที่มียศไม่สูงนัก เช่น สิบเอก คินเซย์ เชลยศึกนักบินอเมริกัน เข้าใจว่าถูกจับพร้อม น.ต. Kellog ถูกสอบสวน 21 ธันวาคม ค.ศ. 1944 โดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยสี่คน คือ พ.ท. ช่าง ธีระเนตร พ.ต. ปุณ วังสวัสดิ์ น.อ.ทวี จุลทรัพย์ และนายวาริ พงษ์เวช ฝ่ายญี่ปุ่นมีนายทหารเพียงคนเดียวพร้อมล่ามหนึ่งคน การสอบสวนทำเพียงครั้งเดียวประมาณหนึ่งชั่วโมง (NAT. BK. Sungsut 2.11/58, 1944; NAT. BK. Sungsut 2.11/59, 1944)

การสอบสวนเชลยศึกรุ่นที่สองที่จับได้จำนวนสามคนนั้นเป็นนักบินที่โจมตีจังหวัดอุดรดิตถ์เมื่อ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1944 แต่เครื่องบินถูกยิงตกขณะปฏิบัติการ ตำรวจออกจับกุมนักบินได้สามคนและมอบให้ ผบ.ร.พัน 29 รับไปเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม ค.ศ. 1944 และส่งตัวมาถึงกรุงเทพเมื่อ 19 ตุลาคม ค.ศ. 1944 การสอบสวนครั้งนี้เป็นการทำงานร่วมระหว่างฝ่ายไทยและฝ่ายญี่ปุ่นที่กรมประสานงานพันธมิตร เมื่อ 21 ตุลาคม ค.ศ. 1944 เวลา 14.00 น. เชลยศึกที่ถูกสอบสวนคนที่ 1 คือ Leo Arthur Barr มียศเป็นนายดาบ (Warrant Officer) เชื้อชาตินิวซีแลนด์ สังกัด Royal New Zealand Air Force ได้รับคำสั่งให้ทิ้งระเบิดตัวรถจักร

หรือขบวนการไฟจากอูตรดิตถ์ถึงเหนือจังหวัดพิษณุโลก สาเหตุที่เครื่องบินตกเพราะถูกยิงที่ถังน้ำมันปีกขวาและได้เกิดระเบิดขึ้น (NAT. BK. Sungsut 2.11/59, 1944; NAT. BK. Sungsut 2.11/60, 1945)

เชลยศึกคนที่ 2 ชื่อ จ.อ. Norman Herald Knight สัญชาติอังกฤษถูกสอบสวน ณ สถานที่วันเวลาเดียวกับคนที่ 1 ให้การว่า เครื่องบินถูกปืนต่อสู้อากาศยานยิงที่ถังน้ำมันทำให้เกิดระเบิด คนที่สาม จ.อ. Raymond Thompson เชื้อชาติ Welsh ประจำกองบินที่ 184 น.อ. Cheshire เป็นผู้บังคับบัญชา คนที่ 4 เรืออากาศเอก David McDonald Bruce กองทัพอากาศอังกฤษ ถูกจับที่บ้านพิชัย อูตรดิตถ์ เครื่องบินถูกยิงตกโดยปืนต่อสู้อากาศทางถังน้ำมันด้านซ้าย ฝ่ายญี่ปุ่นถามถึงการปฏิบัติต่อเชลยศึกญี่ปุ่นในอเมริกาและแคนาดาด้วย โดยถามว่าทราบข่าวที่รัฐบาลทั้งสองได้ทำการทารุณต่อเชลยญี่ปุ่นเสมอหรือไม่ เชลยศึกตอบว่าไม่เคยได้ยิน รัฐบาลทั้งสองปฏิบัติอย่างดีตามข้อตกลงในกรุงเจนีวา (NAT. BK. Sungsut 2.11/60, 1945)

การที่ค่ายกักกันชนัตตกรุงเทพเป็นที่คุมขังเชลยศึกด้วยนั้นเองที่ทำให้ต้องประสานงานกับหน่วยงานระหว่างประเทศด้านมนุษยธรรมอย่างคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศและหน่วยงานด้านมนุษยธรรมภายในประเทศอย่างสภากาชาดไทย Bosch (2012) ศึกษาเอกสารจดหมายเหตุของ ICRC ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย อธิบายไว้ว่า ICRC ได้แต่งตั้งให้ Mr. Werner Salzmänn ซึ่ง เป็นชาวสวิสเซอร์แลนด์ รองผู้จัดการบริษัท Diethelm & Company ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ อยู่แล้วในช่วงระหว่างสงครามทำหน้าที่เป็นตัวแทนของ ICRC เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1943 การกิจสำคัญอย่างหนึ่งคือการส่งข้อมูลติดต่อกับเชลยศึกในค่ายก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า โดยเริ่มประสานงานได้ตั้งแต่กลางเดือนกันยายน ค.ศ. 1943 กระทั่งในช่วงไม่กี่เดือนก่อนสงครามยุติ Salzmänn สามารถตกลงอย่างไม่เป็นทางการเพื่อให้สามารถจัดส่งยาในกรณีรีบด่วนก่อนที่การทำข้อตกลงอย่างเป็นทางการจะเกิดขึ้น จากช่องทางนี้ทำให้รัฐบาลของประเทศที่เกี่ยวข้องได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามหลักการสากลต่อเชลยศึกภายในค่ายก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า ซึ่งมีส่วนช่วยสร้างแรงกดดันจากนานาชาติเพื่อให้ญี่ปุ่นปรับปรุงมาตรการต่อเชลยศึกของตน (Bosch, 2012)

Salzmänn รายงานสถานการณ์ในไทยต่อ ICRC ว่าแม้ทางการไทยจะยอมรับผู้ดูแลผลประโยชน์ คือกงสุลสวิสเซอร์แลนด์ และกงสุลสวีเดน แต่หน่วยงานของญี่ปุ่นไม่ยอมรับอย่างเป็นทางการ ดังนั้นกงสุลทั้งสองประเทศจึงต้องดำเนินการโดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก ส่วนสภากาชาดไทยนั้นปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับ ICRC โดยให้เหตุผลว่าเชลยศึกอยู่ภายใต้การควบคุมของกองทัพญี่ปุ่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรัฐบาลญี่ปุ่นปฏิเสธที่จะรับรองผู้แทน ICRC ในประเทศไทย สิงคโปร์ ไซปรัส สุมาตรา ฟิลิปปินส์ และบอร์เนียว ในขณะที่ยอมรับผู้แทน ICRC ในญี่ปุ่น เชียงไฮ้และฮ่องกง แม้ Salzman จะไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการในฐานะตัวแทน ICRC ในไทยแต่ในที่สุดก็สามารถประสานงานจนสามารถจัดส่งของบริจาคให้แก่เชลยศึกที่ค่ายก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่าได้สำเร็จครั้งแรกในปี ค.ศ. 1943 (Bosch, 2012) ICRC ได้จัดส่งของโดยผ่านหน่วยงานด้านการทหารของญี่ปุ่นจากสถานีรถไฟในกรุงเทพฯ ไปถึงเชลยศึกบริติชทั้งหมดหกครั้ง โดยส่งในปี ค.ศ. 1943 สองครั้งในวันที่ 15 ตุลาคม และ วันที่ 28 ธันวาคม และส่งในปี ค.ศ. 1944 อีกสี่ครั้งในวันที่ 6 พฤษภาคม วันที่ 10 และ 17 กรกฎาคม และ 29 ตุลาคม สิ่งที่ส่งไปนั้นมีทั้งอาหาร เครื่องใช้ในห้องน้ำ บุหรี่ ยาและเสื้อผ้า แล้วก็มีการส่งเงินจาก ICRC ไปยังสถานทูตญี่ปุ่นเพื่อส่งให้หน่วยงานด้านการทหารของญี่ปุ่นนำไปแจกจ่ายให้เชลยต่อไป (Bosch, 2012) นอกจากนั้นยังมีการประสานงานเพื่อจัดส่งอินซูลินไปยังค่ายกักกันพลเรือนที่ไซปัน (สิงคโปร์) ด้วย การประสานงานมีพันธมิตรหลวงฉัตรพลรักษ์ หัวหน้าแผนกเวชภัณฑ์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ร่วมประชุม อย่างไรก็ตามการจัดส่งอินซูลินในครั้งนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเนื่องจากสงครามยุติเสียก่อน (NAT. BK. Sungsut 2.11/69, 1945)

ส่วนบทบาทของสภากาชาดไทยนั้นมีอยู่อย่างค่อนข้างจำกัด โดยสภากาชาดไทยได้รับการรับรองจากหน่วยงานด้านกาชาดระหว่างประเทศนานแล้วตั้งแต่ก่อนเกิดสงครามในยุโรปเมื่อ ค.ศ. 1939 ดังนั้นเมื่อประเทศไทยเข้าร่วมในสงคราม สภากาชาดไทยจึงได้รับการประสานงานจากสภากาชาดของประเทศต่าง ๆ ด้วย กล่าวเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับค่ายกักกันชนัตตกรุงเทพคือการส่งจดหมายระหว่างเชลยศึกที่อยู่ในค่ายกักกันชนัตตกรุงเทพกับครอบครัวของตนเอง ตัวอย่างเช่น สภากาชาดไทยมีจดหมายถึงเจ้ากรมประสานงานพันธมิตรเมื่อ 30 ตุลาคม ค.ศ. 1944 ว่าสภากาชาดไทยได้รับจดหมายจาก ICRC ถึงเชลยศึกนาย S.N. Sarba Dhikary แต่เชลยผู้นี้ไม่ได้อยู่ในค่ายกักกันชนัตตกรุงเทพ จึงขอให้กรมประสานงานพันธมิตรดำเนินการต่อไป อีกตัวอย่างหนึ่งเช่น สภากาชาดไทยได้รับจดหมายจากสภากาชาดญี่ปุ่นและสภากาชาดตุรกีเมื่อ 20 ธันวาคม ค.ศ. 1944 ถึงผู้อยู่ในค่ายเชลยศึกของญี่ปุ่นรวม 8 ฉบับ (NAT. BK. Sungsut 2.11/61, 1944)

สรุปผลการศึกษา

แม้สงครามโลกครั้งที่ 1 จะทำให้ประเด็นมนุษยธรรมในภาวะสงครามอยู่ในความสนใจของประชาคมโลกมากขึ้น แต่จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1939 สังคมโลกก็ยังไม่มีความหมายเพื่อปกป้องพลเรือนรวมทั้งยังไม่มีการดำเนินคดีอย่างเป็นทางการต่ออาชญากรรมสงครามต่อพลเรือน ซึ่งทำให้การรักษามนุษยธรรมในสถานการณ์สงครามในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 มีลักษณะเฉพาะตัวที่หลากหลายกันไปในแต่ละกรณี

ค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯซึ่งจัดตั้งโดยรัฐบาลไทยเมื่อธันวาคม ค.ศ.1941 และปิดตัวลงในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 เป็นหนึ่งในค่ายกักกันที่ประยุกต์ใช้มาตรการด้านมนุษยธรรมในภาวะสงครามตามเงื่อนไขพื้นฐานของตน ค่ายแห่งนี้เป็นค่ายแบบผสมที่กักกันทั้งพลเรือนชนศัตรูและเชลยศึกทำให้มีการประสานงานกับทั้งหน่วยงานด้านพลเรือนและการทหาร ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานด้านการทูตของประเทศผู้คุ้มครองและองค์กรระหว่างประเทศด้านมนุษยธรรม การที่ไทยเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในสงครามยังทำให้การดำเนินงานด้านมนุษยธรรมที่สัมพันธ์กับอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ. 1929 มีความซับซ้อนขึ้นด้วย กล่าวคือ แม้ค่ายแห่งนี้จะอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลไทยซึ่งให้สัตยาบันแก่อนุสัญญาเจนีวา ค.ศ. 1929 โดยสมบูรณ์ แต่เนื่องจากสถานะพันธมิตรกับญี่ปุ่นซึ่งปรับใช้อุสัญญาแบบอนุโลมโดยไม่ได้ให้สัตยาบันทำให้การดำเนินงานในระยะแรกไม่ราบรื่นนัก โดยความไม่ราบรื่นเกิดขึ้นกับภารกิจเกี่ยวกับเชลยศึกซึ่งอยู่ในความดูแลของกองทัพญี่ปุ่นเป็นหลัก โดยสาเหตุหลักของความไม่ราบรื่นเกิดจากรัฐบาลญี่ปุ่นจำกัดบทบาทหรือไม่ให้การรับรองต่อหน่วยงานของต่างประเทศและองค์กรระหว่างประเทศในไทยซึ่งก็คือกงสุลสวิสเซอร์แลนด์ กงสุลสวีเดน และตัวแทนของ ICRC ประจำประเทศไทย

สำหรับการดำเนินงานเกี่ยวกับพลเรือนชนศัตรูนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลไทยที่ประกาศใช้กฎอัยการศึกในการปกครอง ดังนั้นหน่วยงานที่บริหารจัดการค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯจึงเป็นหน่วยงานของกองทัพเป็นหลัก ส่วนการดำเนินงานเกี่ยวกับการกักกันชนศัตรูที่อาศัยอยู่นอกค่ายกักกันเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของกรมตำรวจ อย่างไรก็ตาม แม้ค่ายกักกันจะอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานด้านการทหารโดยตรง แต่จากเอกสารจดหมายเหตุจะเห็นได้ว่าเจ้าหน้าที่ทางการทูตทั้งจากกระทรวงการต่างประเทศของไทยและญี่ปุ่นต่างก็มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการกิจด้วย โดยเฉพาะบทบาทของเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นที่ต่อรองเจรจากับหน่วยงานด้านการทหารของญี่ปุ่นประจำประเทศไทยนั้นมีส่วนช่วยให้การรักษามนุษยธรรมต่อพลเรือนดำเนินไปได้ ซึ่งข้อมูลในส่วนนี้ยังไม่ปรากฏในดินแดนอื่นที่กองทัพญี่ปุ่นยึดครองมากนัก ดังนั้นกล่าวได้ว่าการดำเนินการของค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามหลักการมนุษยธรรมในภาวะสงครามตามเงื่อนไขอนุสัญญาเชลยศึก ค.ศ. 1929 เกิดขึ้นจากการประสานงานกันของหลายฝ่ายทั้งหน่วยงานของไทยอย่างกองทัพ กรมตำรวจ กระทรวงการต่างประเทศ และหน่วยงานการกุศลเพื่อมนุษยธรรม ตลอดจนหน่วยงานลักษณะเดียวกันของต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น สวิสเซอร์แลนด์ สวีเดน

ในส่วนมิติทางการเมืองทั้งภายในและระหว่างประเทศที่เห็นได้จากการดำเนินงานของค่ายกักกันพลเรือนกรุงเทพฯนั้น อาจกล่าวได้ว่าการพยายามสำแดงตัวตนในเวทีระหว่างประเทศ ตลอดจนการรักษาความตกลงระหว่างประเทศอย่างเคร่งครัดเป็นภารกิจที่รัฐบาลไทยให้ความสำคัญมาตลอดนับตั้งแต่การปฏิรูปเข้าสู่สมัยใหม่ในช่วงศตวรรษที่ 19 แนวทางดังกล่าวเป็นหนึ่งในวิธีการที่รัฐบาลไทยใช้ในการยืนยันตนเองในฐานะประเทศเอกราชที่ได้รับการยอมรับจากมหาอำนาจตะวันตกซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบรรดารัฐเกิดใหม่ในขณะนั้น แม้ต่อมา หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ค.ศ. 1932 รูปแบบของรัฐบาลจะเปลี่ยนแปลงไป แต่การสำแดงตนเพื่อยืนยันในเอกราชของประเทศก็ยังคงเป็นหนึ่งในภารกิจที่สำคัญของรัฐบาลเช่นเดิม บนพื้นฐานของโมโนทัศน์เช่นนี้ทำให้รัฐบาลไทยนับตั้งแต่ทศวรรษ 1930 จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ให้ความสำคัญกับการดำเนินการในด้านต่าง ๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อเอกราชด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง การจัดการค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯจึงมีภารกิจเบื้องหลังทางด้านการเมืองนอกเหนือไปจากภารกิจโดยตรงเกี่ยวกับการรักษามนุษยธรรม ดังจะเห็นได้ว่ารัฐบาลใช้ค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพฯเป็นหลักฐานในการยืนยันถึงความพยายามในการรักษาผลประโยชน์ของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อยืนยันว่ารัฐบาลและสังคมไทยไม่ได้มีความรู้สึกต่อต้านตะวันตกจนนำมาสู่การประกาศสงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตร

คำอธิบายเช่นนี้ยังสอดคล้องไปกับคำอธิบายว่าการตัดสินใจเข้าร่วมกับญี่ปุ่นและประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา นั้นเกิดจากการถูกข่มขู่บังคับจากญี่ปุ่น รัฐบาลไทยสร้างชุดคำอธิบายลักษณะนี้ขึ้นมาทันทีเพื่อใช้ในการเจรจาเพื่อกำหนดสถานะภาพของไทยภายหลังญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงคราม ตลอดจนใช้ในการยืนยันการเป็นสมาชิกที่ดีของประชาคมโลก

ภายใต้บรรยากาศการก่อตัวของสงครามเย็น ดังนั้นแม่ไทยจะอยู่ในฐานะประเทศผู้แพ้สงครามครั้งนี้อย่างเป็นทางการ ดังจะเห็นได้จากการทำความเข้าใจกับบริบทกับบริบทใหญ่และอินเดีย ค.ศ. 1946 เมื่อวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1946 และ ความตกลงสันติภาพฉบับที่ยุติระหว่างรัฐบาลแห่งประเทศไทยกับรัฐบาลแห่งออสเตรเลีย ลงนาม ณ กรุงเพซ วันที่ 3 เมษายน ค.ศ. 1946 แต่วิธีการชดเชยในฐานะผู้แพ้ที่แตกต่างกับประเทศผู้แพ้ ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรยอมผ่อนหนักเป็นเบาให้แกไทยอันเนื่องจากค่ายกักกันชนศัตรูกรุงเทพตามเจตนาของปรีดี พนมยงค์หรือไม่เป็นเรื่องยากในการพิจารณา แต่อย่างน้อยคำอธิบายแบบนี้ก็ได้รับการยอมรับจากทั้งในและต่างประเทศเพื่อปูทางให้ไทยกลับเข้าเป็นสมาชิกของประชาคมโลกภายใต้บรรยากาศการก่อตัวของสงครามเย็น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2566, สัญญาเลขที่ 16/2566

References

- Ashplant, T. G., Dawson, G., & Roper, M. (2000). The Politics of War Memory and Commemoration: Contexts, Structures and Dynamics. In T. G. Ashplant, G. Dawson, & M. Roper (Eds.), *Commemorating War: The Politics of Memory*, (pp. 3-85), New Brunswick: Transaction.
- "Anusanya Kan Patibat To Chaleoi Suek Long Wanthi 27 Karakada Khom Kho.Sor. 1929". [Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War, Dated July 27, 1929]. (1939). *The Royal Government Gazette*, 56(27 November 1939). 1936-2027. (In Thai)
- "Anusanya Chaniwa Pheua Yang Khwam Pen Pai Khong Phu Bat Jep Lae Pua Khai Nai Kongthap Nai Sanam Rob Hai Di Khuen Long Wanthi 27 Karakada Khom Kho.Sor. 1929". [Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces]. (1939). *The Royal Government Gazette*, 56(27 November 1939). 1884-1935. (In Thai)
- Archer, B. (2008). *The Internment of Western Civilians Under the Japanese 1941-1945: A Patchwork of Internment*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- "Banchi Raichue Khon Tangdao Thi Thuk Khuabkhum Nai Khai Tha Phra Chan (2488)". [List of Foreign Nationals Detained in the Tha Phra Chan Camp (1945)]. (1945). NAT. S.T.0701.28/37. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Banthuek Kham Hai Kan Chaleoi Suek Nakbin Thi Thuk Ying Tok Thi Jangwat Uttaradit Sam Khon (9 Tulakhom 2487 - 10 Mokkarakhom 2488)". [Record of the Testimonies of Three Pilot Prisoners of War Who Were Shot Down in Uttaradit Province]. (1945). October 9, 1944 - January 10, 1945. NAT. BK. Sungsut 2.11/60. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Banthuek Raingan Kan Truat Khon Sathan Thut Angkrit Muea 11 Mokkarakhom 2485 (11 Mokkarakhom 2485)". [Record of the Inspection Report of the British Embassy on January 11, 1942]. (1942). January 11, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/5. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Banthuek rai-ngan rueang tamruat sanam Yipun pai sop-suan phu-amnuai-kan hang service garage thi satanthut Angkrit (19-21 Thanwakhom 2484)". [Report on the Investigation by Japanese Military Police of the Director of the Service Garage at the British Embassy]. (1941). December 19-21, 1941. NAT. BK. Sungsut 2.11/2. National Archives of Thailand. (In Thai)

- "Bat anuyat hai thahan Yipun thai phap boriwen khai chaleoi lae phuak chaleoi (6-7 Mokkaekhom 2485)". [Permit for Japanese Soldiers to Photograph the Area and Prisoners of War Camps]. (1942). January 6-7, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/4. National Archives of Thailand. (In Thai)
- Bosch, E. (2012). *The Role of Red Cross Aid in the Prisoners of War Camps on the Siam-Burma Railway*. London: Defense Studies Department, King's College London.
- Chaiyanam, D. (2017). *Thai Kap Songkram Lok Khrang Thi 2*. [Thailand and World War 2]. Bangkok: Si Panya. (In Thai)
- Chakrabandhu, B. (1971). *Phap Chiwaprawat Phan Tho M.R.W. Phongphrom Chakraphan*. [Biographical Picture of Lieutenant Colonel M.R.W. Phongphrom Chakraphan]. Bangkok: Bongsebrahma Chakrabandhu. (In Thai)
- "Chaloei Suek Angkrit Thi Ban Pong Dai Rap Chaek Ngoen Chak Konsul Swiss Khon La 1 Baht (10-17 Mesayon 2486)". [British prisoners of war at Ban Pong received 1 baht each from the Swiss Consul]. (1943). April 10-17, 1943. NAT. BK. Sungsut 2.11/42. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Chichang kan khuabkhum chon satru hai fai Yipun sab (11 Mesayon 2485)". [Explanation of the Control of Enemy Aliens to the Japanese Side]. (1942). April 11, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/14. National Archives of Thailand. (In Thai)
- Darling, F. C. (1963). British and American Influence in Post-War Thailand. *Journal of Southeast Asian History*, 4(1), 97-111.
- Fine, H. A. (1965). The Liquidation of World War II in Thailand. *Pacific Historical Review*, 34(1), 65-82.
- Hayashi, D. (n.d.). *Column No.2 The Wartime and Postwar Role of the Ministry of Foreign Affairs of Japan (MOFA)*. Retrieved 20 June 2024, from https://www.jacar.go.jp/english/glossary_en/tochikiko-henten/column/column2.html
- "Jao Nathi Kachat Rawang Prathet Kho Hai Chuai Song Ya Insulin Pai Hai Chaleoi Thi Khai Kakkoom Chonchat Satru Thi Chonan (9 Minakhom 2488)". [International Red Cross Officials Request Assistance in Sending Insulin to Prisoners in the Enemy Internment Camp in Chonan]. (1945). March 9, 1945. NAT. BK. Sungsut 2.11/69. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Kan Khuabkhum Chao Angkrit Amerikaan Lae Chao Holanda (17 Thanwakhom 2484)". [The Detention of British, American, and Dutch Nationals (December 17, 1941)]. (1941). December 17, 1941. NAT. BK. Sungsut 2.11/1. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Kan Sopsuan Chaleoi Suek Nakbin Amerikaan Seung Khrueangbin Thuk Ying Tok Thi Sattahip (8 Phruetsaphakhom - 21 Thanwakhom 2487)". [The Investigation of American Pilot Prisoners of War Whose Aircraft Were Shot Down in Sattahip]. (1944). May 8 - December 21, 1944. NAT. BK. Sungsut 2.11/58. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Kan Yai Khai Kakkan Chaleoi Chak Tha Phra Chan Pai Thi Rongrian Wachirawut (16 Mesayon - 22 Phruetsaphakhom 2488)". [The Relocation of Prisoners From Tha Phra Chan to Vajiravudh College]. (1945). April 16 - May 22, 1945. NAT. BK. Sungsut 2.11/74. National Archives of Thailand. (In Thai)
- Karnad, R. (2022). *The Ghost in the Kimono: Tales of War and Forgotten South-Southeast Asian History*. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.
- "Khanna Koo Itsarapap India Kho Suea Ya Phuea Thamkan Raksa Chaloei Suek Chao India (21-22 Phruetsaphakhom 2486)". [The Indian Independence Committee Requested to Purchase Medicine for Treating Indian Prisoners of War]. (1943). May 21-22, 1943. NAT. BK. Sungsut 2.11/45. National Archives of Thailand. (In Thai)
- Khantiworaphongse, S. (1977). *Prathet Thai Gap Panha Indochina Khong Farangset pho.sor. 2480-2490*. [Thailand and the French Indochina Problem, 1937-1947]. Master Thesis, M.A. in History, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)

- "Kham thalaengkan kieokap kan pratat songkram to Briten Yai lae Saharat Amerika". [Statement Regarding the Declaration of War on Great Britain and the United States]. (1942). *The Royal Government Gazette*, 59(25 January 1942). 247-251. (In Thai)
- "Konsul Sawiden Kho Pai Yiam Khon Nethoeanlaen Na Khai Kakkoom Satru (11 Mesayon - 24 Singhakom 2485)". [The Swedish Consul Requests to Visit Dutch Nationals at the Enemy Internment Camp]. (1942). April 11, 1942 - August 24, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/15. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Konsul Sawiden Kho Phop Upathut Nethoeanlaen Rueang Kan Song Khana Thut Nethoeanlaen Phrom Khropkhrua Lae Khon Sanchat Nethoeanlaen Klap Prathet Derm (1 Phruetsaphakhom - 5 Singhakom 2485)". [The Swedish Consul Requests to Meet With the Dutch Chargé D'Affaires Regarding the Repatriation of the Dutch Diplomatic Mission Along With Their Families and Dutch Nationals]. (1942). May 1 - August 5, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/17. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Konsul Swit Cha Pai Yiam Akkhararatchathut Angkrit, Amerikaan Lae Konsul Sawiden Cha Pai Yiam Upathut Nethoeanlaen (26 Mianakhom Pho.Sor. 2485)". [The Swiss Consul Will Visit the British and American Ambassadors, and the Swedish Consul Will Visit the Dutc]. (1942). March 26, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/11. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Konsul Swit Kho Yiam Khon Angkrit Lae Amerikaan Thi Yu Nai Rongphayaban Chulalongkorn (15 Mesayon 2485)". [The Swiss Consul Requests to Visit British and American Nationals at Chulalongkorn Hospital]. (1942). April 15, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/16. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Konsul Swit Pai Yiam Khai Kakkan Chon Tangdao (19 Kumphaphan - 23 Tulakhom 2485)". [Swiss Consul Visits a Civilian Internment Camp]. (1942). February 19, 1942 - October 23, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/8. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Konsul Yai Swiden Kho Pai Yiam Phu Thuk Kakkhum Sanchat Netherland (14-15 Makarakhom 2486)". [The Swedish Consul General Requested to Visit Dutch Detainees]. (1943). January 14-15, 1943. NAT. BK. Sungsut 2.11/37. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Konsul Yai Swiden Kho Sab Jamnuan Lae Rai Chue Khong Chaloei Suek Netherland Thi Ban Pong (7 Mithunayon 2486)". [The Swedish Consul General Requested to Know the Number and Names of Dutch Prisoners of War at Ban Pong]. (1943). June 7, 1943. NAT. BK. Sungsut 2.11/48. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Krom Tamruat Jat Tamruat Phithak Sathan Thut Angkrit, Amerika, Holanda (6 Mokkarakhom 2485)". [The Police Department Assigned Officers to Guard the British, American, and Dutch Embassies]. (1942). January 6, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/3. National Archives of Thailand. (In Thai)
- Lingen, K. V., & Cribb, R. (2016). Justice in Time of Turmoil: War Crimes Trials in Asia in the Context of Decolonization and Cold War. In K. V. Lingen (Ed.), *War Crimes Trials in the Wake of Decolonization and Cold War in Asia, 1945-1956*, (pp. 1-23), London: Palgrave Macmillan.
- Matos, C. D., & Ward, R. (2021). Forgotten Forced Migrants of War: Civilian Internment of Japanese in British India, 1941-6. *Journal of Contemporary History*, 56(4), 1102-1125.
- MacKenzie, S. P. (1994). The Treatment of Prisoners of War in World War II. *The Journal of Modern History*, 66(3), 487-520.
- "Nai Es Brickhouse Chonchat Satru British Dern Thang Pai Raksa Tua Thi Indochina (12 Kumphaphan-31 Phutsaphakhom 2487)". [Mr. S. Brickhouse, a British Enemy National, Traveled to Seek Medical Treatment in Indochina]. (1944). February 12 - May 31, 1944. NAT. BK. Sungsut 2.11/56. National Archives of Thailand. (In Thai)

- "Phra Ratchabanyat Wa Duai Chon Satru lae Sapsin Khong Chon Satru Phutthasakkarat 2485". [Enemy Alien and Enemy Property Act, B.E. 2485 (1942)]. (1942). *The Royal Government Gazette*, 59(17 February 1942). 451-454. (In Thai)
- Pieris, A. (2024). Civilian Internment in India-Omissions and Exceptions. *British Journal for Military History*, 10(2), 18-42.
- "Prawat yo khong Sattrachan Wichit Lulitanon". [Brief Biography of Professor Wichit Lulitanon]. TH TUAC PD-1-01-01-002. Thammasat University Archives. (In Thai)
- "Prakat Krasuang Mahatthai Rueang Rabu Praphen Chon Satru lae Sapsin Khong Chon Satru Phutthasakkarat 2485". [Announcement from the Ministry of Interior Regarding the Classification of Enemy Aliens and Enemy Property, B.E. 2485 (1942)]. (1942). *The Royal Government Gazette*, 59(14 November 1942). 478-479. (In Thai)
- "Prakat Songkram to Briten Yai lae Saharat Amerika". [Declaration of war on Great Britain and the United States]. (1942). *The Royal Government Gazette*, 59(25 January 1942). 244-246. (In Thai)
- Ratchatapattanakul, N. (2024). War Cemeteries and the Thai-Burma Railway: The Construction of Collective Memories of the Asia Pacific War in Thailand. *British Journal for Military History*, 10(2), 81-99.
- "Samnao Khamsang Tamruat Santiban Rueang Yok Lek Khamsang Rueang Phithak Jatkan Kae Chonchat Angkrit, Amerikaan Lae Nethoean Laen Nai Bang Korani (15-16 Singhakhom 2488)". [Copy of the Order from the Special Branch Police Regarding the Cancellation of Orders for the Protection and Management of British, American, and Dutch Nationals in Certain Cases] (1945). August 15-16, 1945. NAT. BK. Sungsut 2.11/80. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Sapha Kachat Rawang Prathet Song Chotmai Thueng Phu Yu Nai Khai Kakkoom Phan Sapha Kachat Thai (30 Tulakhom - 21 Thanwakhom 2487)". [The International Red Cross Sends Letters to Those in the Internment Camp Through the Thai Red Cross]. (1944). October 30 - December 21, 1944. NAT. BK. Sungsut 2.11/61. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Sapha Kachat Yipun Song Chotmai Chak Chaleoi Suek Nai Prathet Yoe-Ra-Man Kho Hai Sapha Kachat Thai Song To Hai Chaleoi Suek Osoteralia Khue Nai James Lincoln Anderson Lae J.S. Dixon (11-14 Kanyayon 2487)". [The Japanese Red Cross Sends Letters From Prisoners of War in Germany, Requesting the Thai Red Cross to Forward Them to Australian Prisoners of War, Mr. James Lincoln Anderson and J.S. Dixon]. (1944). September 11-14, 1944. NAT. BK. Sungsut 2.11/59. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Sarawat Thahan Yipun Kho Doisan Ruea Thi Ja Pai Song Chao Angkrit (30 Karakadakhom 2485)". [The Japanese Military Police Requested to Board the Ship That Will Send the British Nationals]. (1942). July 30, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/31. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Sarawat Thahan Yipun Tongkan Phop Chonchat Sattru Thi Thuk Kakkhum Nai Khai (12-17 Minakhom 2485)". [The Japanese Military Police Want to Meet With Enemy Nationals Interned in the Camp]. (1942). March 12-17, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/9. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Sarawat Yipun Doisan Ruam Ruea Pai Song Chao Amerikan Ok Chak Krung Thep (19 Mithunayon 2485)". [The Japanese Military Police Accompanied the Ship to Send Americans Out of Bangkok]. (1942). June 19, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/25. National Archives of Thailand. (In Thai)
- Sasamoto, T. (2024). The Prisoner of War and Civilian Internment Camp Encyclopedia. *British Journal of Military History*, 10(2), 147-154.
- "Sathan Konsul Switselan Kho Anuyat Song Phu Thaen Pai Yiam Chaloei Suek Angkrit (18 Karakadakhom-12 Phruetsaphakhom 2485)". [The Swiss Consulate Requested Permission to Send Representatives to Visit British Prisoners of War]. (1942). July 18 - November 12, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/29. National Archives of Thailand. (In Thai)

- "Sathan Konsul Switselan Kho Rap Nangsue Dern Thang Khong Khon Nai Bangkap Angkrit (12 Minakhom - 17 Mithunayon 2485)". [The Swiss Consulate Requests Passports for British Nationals (March 12 - June 17, 1942)]. (1942). March 12, 1942 - June 17, 1942. NAT. BK. Sungsut 2.11/10. National Archives of Thailand. (In Thai)
- Sommoa, P. (2016). *The Internees' Treatment in Siam During the First World War*. Master Thesis, M.A. in History, Thammasat University, Thailand. (In Thai)
- The Siam Society. (1941). Full List of Members of the Thailand Research Society. *The Journal of the Siam Society*, 33(2), 219-227.
- Theerawongseri, T. (1981). *Samphanthaphap Thang Kanmeuang Rawang Thai Gap Yipun*. [Political Relations Between Thailand and Japan]. Bangkok: Thai Wattanapanich. (In Thai)
- "Thut Thahan Yipun Kho Hai Song Roi Tho W. D. Macaree Chaleoi Nakbin Amerikaan Seung Chap Dai Thi Jangwat Mae Hong Son Phuea Sopsuan (10 Mesayon 2485 - 21 Mokkaakhom 2487)". [The Japanese Military Attaché Requests the Transfer of Lieutena]. (1944). April 10, 1942 – January 21, 1944. NAT. BK. Sungsut 2.11/13. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Thut Thahan Yipun Kho Sab Rueang Kieokap Kan Jatkan Phu Thuk Kakkan Lae Kho Rabieb Kho Bangkap Tang Tang Kieokap Chaleoi Suek (19 Tulakhom - 16 Thanwakhom 2486)". [The Japanese Military Attaché Requests Information Regarding the Management of Detainees and Asks for Various Regulations Concerning Prisoners of War]. (1943). October 19 - December 16, 1943. NAT. BK. Sungsut 2.11/52. National Archives of Thailand. (In Thai)
- Utsumi, A. (2005). Japan's World War II POW Policy: Indifference and Irresponsibility. *The Asia-Pacific Journal*, 3(5), 1-4.
- Wannuan, C. (1991). Law and Treatment of Prisoners of War in the Practice of Thailand. Master Thesis, M.A. in Laws, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)
- Wichitwathakan, W. (1967). *Lang Chak Prakat Songkhram*. [Behind the Declaration of War]. In *Ban Tuk Lae Bot Kwam Kiew Kap Sathana Songkhram Lok Krang Thi 2*. [Notes and Articles on the State of World War II], (pp. 129-177), Bangkok: Rong Phim Thai Baprian. (In Thai)
- Withnall, R. (2020). *Ubon: The Last Camp Before Freedom*. Seattle: Amazon Digital Services LLC.
- Yap, F. (2012). Prisoners of War and Civilian Internees of the Japanese in British Asia: The Similarities and Contrasts of Experience. *Journal of Contemporary History*, 47(2), 317-346.
- "Yipun Kho Hai Chuai Chap Chaloei Suek Chao India Song Khon Lob Nii Chak Don Mueang (28 Phruetsaphakhom 2486)". [Japan Requested Assistance in Capturing Two Indian Prisoners of War Who Escaped From Don Mueang]. (1943). May 28, 1943. NAT. BK. Sungsut 2.11/46. National Archives of Thailand. (In Thai)
- "Yipun Kho Sab Khwam Khon Bang Prakan Kieokap Kan Jatkan Khuabkhum Chonchat Satru (7-13 Singhakhom 2486)". [Japan Requests Information on Certain Matters Regarding the Management of Enemy Aliens]. (1943). August 7-13, 1943. NAT. BK. Sungsut 2.11/50. National Archives of Thailand. (In Thai)
- Yoshikawa, T. (1995). *Thang Rotfai Sai Thai-Phama Nai Samai Songkram Maha Echia Burapha*. [Thai-Burma railway During the Great East Asia War]. A. Fungthammasan, T. Rattanaphaisan, & M. Miyamoto (Trans.), Bangkok: Amarin. (In Thai)